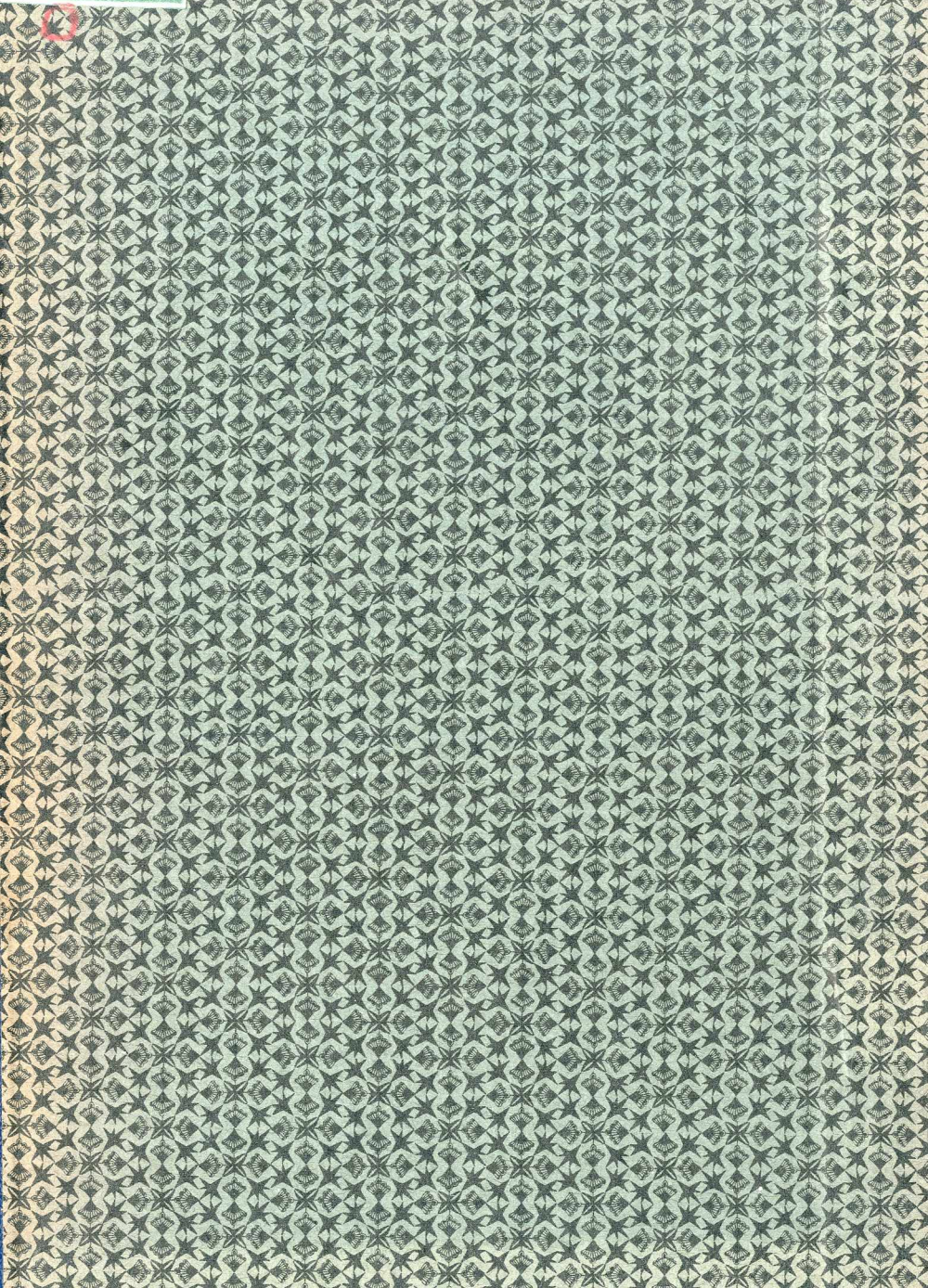

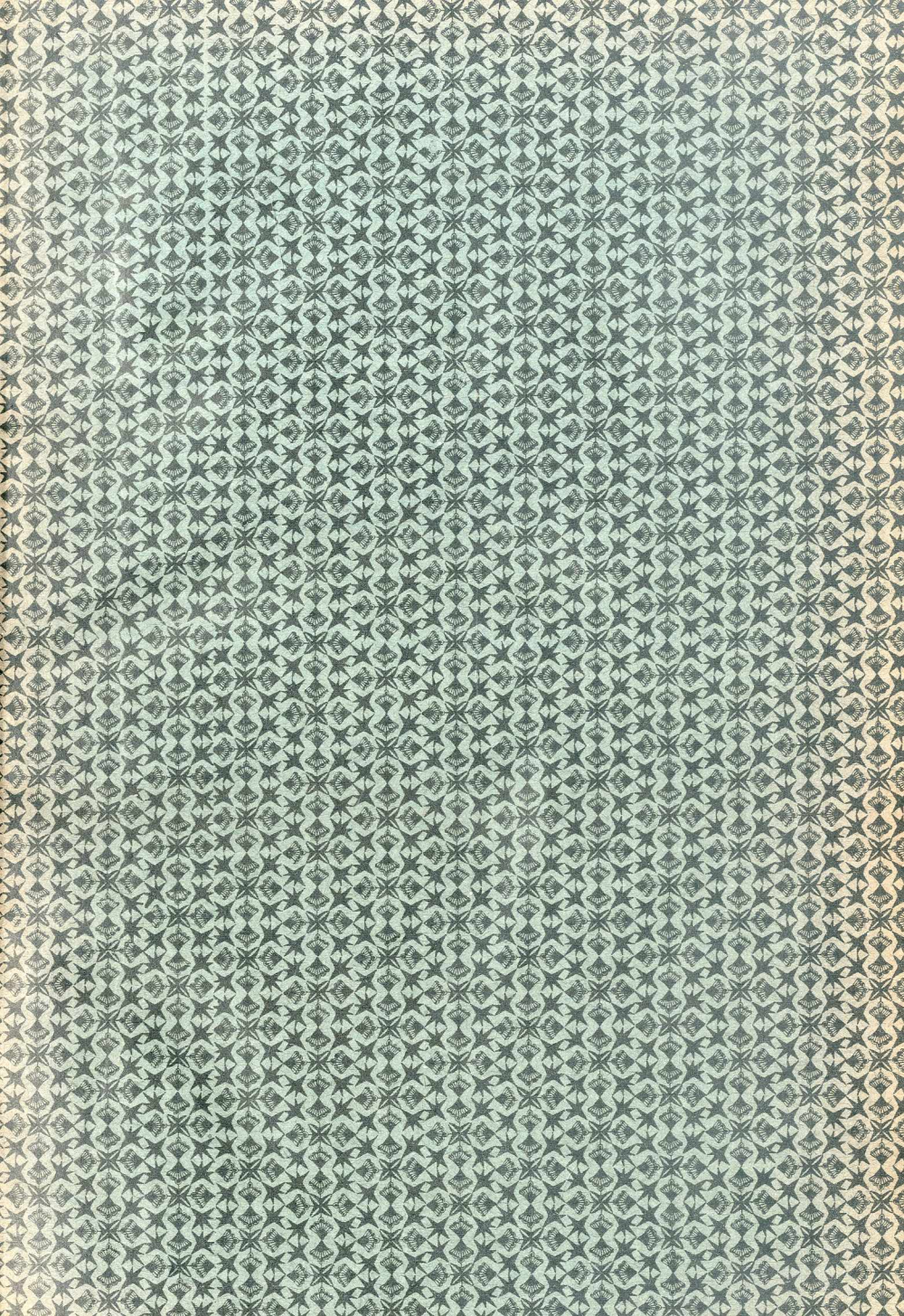
ПБб 513

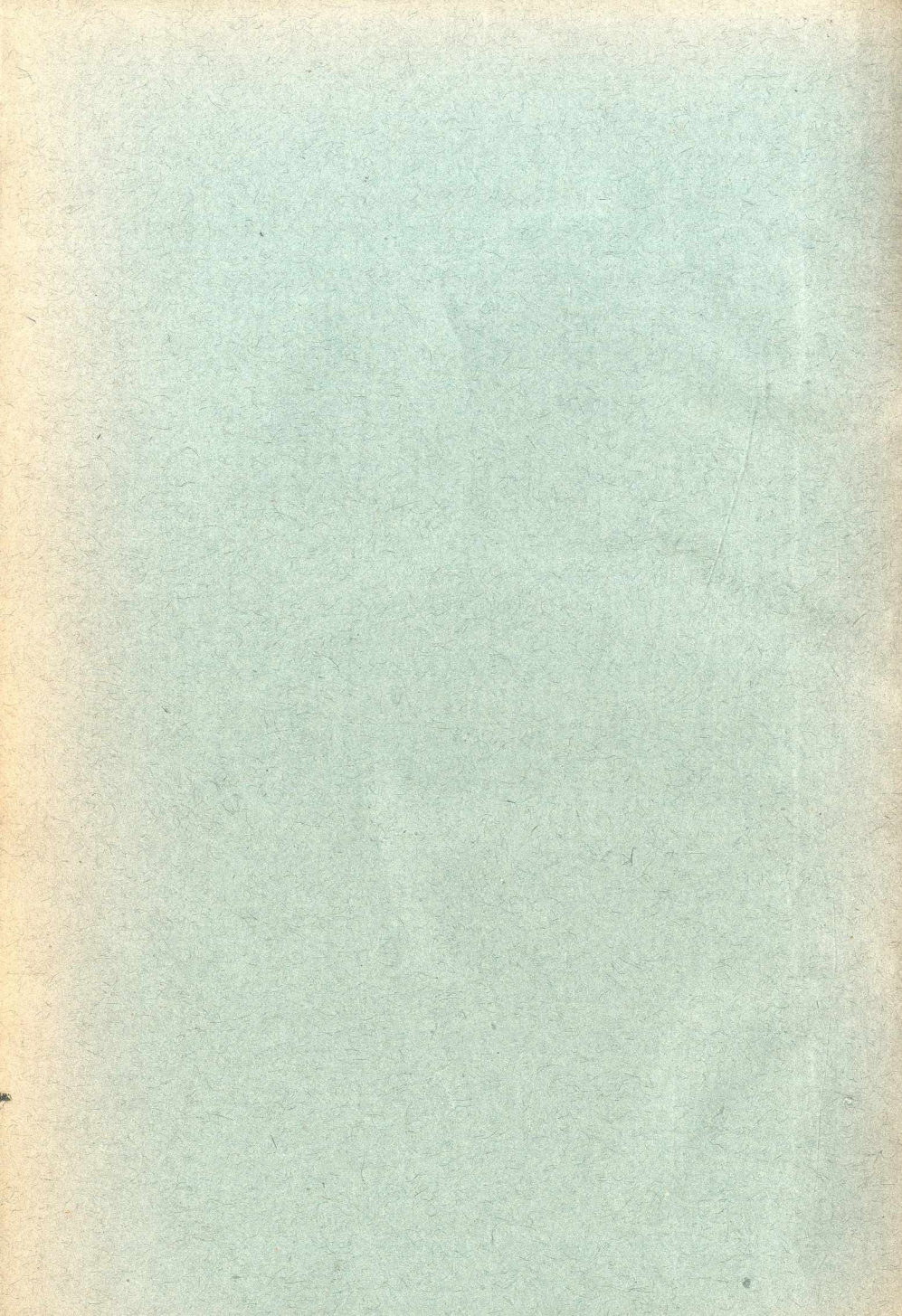
КРОЗ НАШУ
НАЦІОНАЛНУ
КРИЗУ

ДЕПО
ДОМУ МАЛОЛЕТНИКА
БЕОГРАД
КРАЉЕВИТА МАРКА 9.
ТЕЛЕФОН 791.

ID=36413191

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И Б. 45518

Т. Б. б
513

ПАВЛЕ Е. ЈУРИШИЋ

КРОЗ НАШУ
НАЦИОНАЛНУ КРИЗУ

Његовом Величанству фрањи Јосипу Првом

Б Е Ч

Кабинетска писарна

Усљед неизмјерног одушевљења свега хрватског народа Странка Права и Хрватска Сељачка Странка с највећим заносом поздрављају Превишњи навјештај рата **подмуклом непријатељу** Прејасне династије и наше Монархије и напосеб хрватства.

Хрватски народ непоколебиво одан Вашем Величанству и читавој династији, као кроз стољећа и овај пут храбро и неустрашиво хрли у **прве бојне редове у овом праведном и светом рату**, да већ једном темељито **обрачуна са химбеним србством** и његовим покровитељима под лезинком: „Боже живи, Боже чувај, Краља нашег и наш дом!“

За Странку права: **Др. Хорват**

За Хрватску сељачку странку: **Стјепан Радић.**

„Доле српске убојице“

„ — — — Сада, где све даје живот свој за краља и домовину у тај презнаменити час мора и наше хрватско свећенство ступити напријед и створити исто такву хрватску војску за мир какву су наши официри створили за рат... Ми смо додуше приправни били и пригрлити Србе као праву нашу родну браћу али уз тај увјет: да с нама заједно раде за јакост наше царевине Али видећи ми како Србија нашу царевину мрзи ми смо политику њихову увијек побијали и осуђивали. Зато су послје српскога, сарајевскога атентата, заједно планули на Србе и наши Хрвати католици заједно с нашим муслиманима или с нашим Турцима једнога те истога духа...“

„Једни смо и други одушевљено клицала: Живио Фрања Јосип I! Слава Фрањи Фердинанду! Доље Српске убојице и њихови заштитници! Једни смо и други одушевљено од срца пјевали: У бој! У бој! Још Хрватска ниј' пропала! Једни смо и други лијевали и још лијевамо своју крвцу за истога владара и за исту царевину и за милу домовину хрватску.“

„Сва наша хрватска политика мора на то пазити, будући да је хрватска политика уједно и хабсбуршка и царевинска . . . Нама је Хрватима једино сигуран обстанак у нашој царевини хабсбуршкој.“

(„Dom“, бр. 42. од 1914.)

Стјепан Радић.

„Најзначајније је да су се још од почетка Хрвати односили према Србима са извесним подозрењем. — Словенци, Горшки католици и Босанци, ревносни Муслимани, имали су ово исто неповерење према Србима.

„Ни они први нити пак ови последњи (и ако су Босанци српскога порекла) нису имали неке искрене симпатије за Србе, и што нису одлучно протествовали противу присаједињења Југославији, то је зато, што су правилно схватили, да ће Срби малобројнији и много слабији од Мађара и Немаца бити по њих мање опаснији, и природно је да ће им бити у границама Југославије лакше да бране своју националну независност, своју културу и своју аутономију.“....

*

„Ми смо републиканци и федералисти, Срби су монархисти и централисти, рече ми у Загребу шеф хрватско-словеначко босанског блока, Степан Радић, који има огроман утицај на све северне провинције Југославије.“

„Ми имамо различну психологију, различну историју и различне навике. Ми смо културни народи свикнути на начин европског политичког живота док пак Срби ни до данашњег дана нису се отресли балканских метода управљања. Ми смо били заиста продужење Европе ка истоку, авангарда европске културе, а сад хоће да од нас направе продужење истока ка западу, аријергарду балканске дивљине.“

„Хоће да понова обрну у чупу нацу лепу и чисту кожу коју ми имамо. Против једне такве политике, ми ћемо се борити свима могућим средствима. Ми смо савладали Мађаре савладаћемо и Србе.“

Радићева изјава: *Л. Неманову*, — „Балканска криза“.

Ми овога Краља као човјека поштујемо али до њега не држимо јер смо републиканци. Срби су убили свога Краља а њему се од Хрвата не може десити ништа рђаво. Најгоре би било то што би га са свима частима и свечаностима једнога дана испратили из земље.

Радићева последња изјава.

ПРЕДГОВОР

„Никаква Југославија не постоји, него постоји милитаристичка и пљачкашка Велика Србија под службеним називом Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.“ — Тако гласи последња изјава Степана Радића.

Кад неби били оволико перфидни и опортунисти — као што су, — сигурно, многи и многи други политичари Југославије потписали би ову Радићеву изјаву. — Зар другачије мисле и интимно осећају и многи од клерикалаца, многи од муслимана и многи други из сличних табора!

А како би и данас могли другачије мислити сви они, који су вазда па и током светскога рата сневали о једној „Хабзбуршкој Југославији“, чији су програм одмах у почетку великог рата оквалификовали оном чувеном фразом Хришћанског хуманитета и Корощчевог Југословенства: „Србе о врбе“.

Како би могли још и данас другачије мислити организатори шуцкора и штрафуна, као и провокатори језовитих погрома по Сарајеву, Босни и Загребу, Мачви и Шумадији.

И дали се они данас могу потпуно помирити са Југословенском Краљевином Срба, Хрвата и Словенаца, створеном крвавом али правом столетном линијом историјског континуитета, коме је почетак у Карађорђевоу устанку и у оној до јуче револуционарној Шумадији.

И да ли ће да се помире са том солуцијом данас, кад се ево данас и та Шумадија колеба, кад ево већ шест година ни Шумадија не уме да више онако безкомпромисно држи линију тога вечног историјског континуитета.

Не! Никад се људи у којима тиња аустријанштина и жеља за реваншом због величанствених ратних победа наше идеологије над њиховом, неће помирити са оваквом државом.

Не! — Данас ће они све више и јаче притискивати, да се створи што бољи терен за ону Југославију коју желе: Радић, Корошец, Спахе, Храснице и Тодор Александров. — Нарочито данас кад све више и више осећају да то ипак није тако немогуће.

И то ће трајати све донде, док се Шумадија овако сама у себи колеба, и док јој пред очи не блесне права истина о вртлогу у који је повампирена аустријанштина и међусобна омраза наших политичара бацају.

Шест година ево Шумадија лута и неможе да нађе саму себе. Она родољубива, широкогруда свесна, енергична и револуционарна Шумадија, каква је она знала да буде у границама оне мале симпатичне и привлачне Краљевине Србије, данас лута.

Али то вечно жариште и Пијемонт нашег народног јединства и уједињене Отаџбине мора поново да нађе саму себе, и да поведе поново очајну борбу ради задобијања победе своје оправдане идеологије и на политичком пољу, као што је знала, да јој избори победу и на крвавим ратиштима.

Зато зауставимо се на странпутици, и прођимо кроз нашу националну и државну кризу, да поново потражимо вечну светлост живота са жаришта нашег Пијемонта, јер само у зраку те светлости, наићићемо на дубоке узроке свих наших недаћа. Па тако обавештени, почнимо поново свету борбу и на политичким пољима, у истоме знаку — као и у прошлости. И само тако, доћи ћемо до потпуне победе, — сада поколебане — идеологије Нардног Јединства и Јединствене Отаџбине.

Са своје стране, ја ево вршим скромни покушај, и у томе знаку ступам у борбу!

П. Ј.

КРОЗ НАШУ НАЦІОНАЛНУ
КРИЗУ

Путем тражења истине

Велике и тешке последице светског рата — социјалног и политичког карактера, — не само да су у неколико махова на глашавале своју претњу, да поколебају стање створено величанственим победама нашег народа и наших савезника, већ су се у више прилика и у Европи а и код нас наговештавали и сви знаци многих антидржавних, разорних, па чак и анархистичко-большевистичких тенденција.

Па ипак, главна карактеристика наше државне политике, за све то време, јесте врло слабо предвиђање и апсолутна оскудица проучавања великог броја тих социјалних и националних послератних проблема. А то у сваком случају значи нехат или можда чак и недораслост досадањих управа и управљача за нове прилике и нову историјску епоху.

Заиста: о тим новим потребама — као проблемима изазваним очито великим последицама светскога рата, у нас се почне да размишља тек онда, кад нас догађаји у своме стихијском замаху свирепе и по све ненадно ошину.

Па и тада, ми им се одупиремо без икаквог плана и програма. Ми их и тада сузбијамо на примитивне начине и само моментално. О једном систематском и смишљеном раду, још не може бити ни речи. Зато су и жртве, које се у тој борби поднесу, вазда и неоправдано велике и врло скупе. Њихова претраност граничи са националним злочином.

А кад и успемо да те спасне и тешке појаве само и моментално отклонимо, сви смо ми расположени да их одмах и потпуно заборавимо, уљвљкујући се заблудама, да им је „ето већ прошло време“, док у ствари, својим полутанским и привременим решењима ми смо их само моментално скинули са дневног реда.

Зато ми и нисмо ни за шест пуних година ни један велики национални, социјални или чак и државни проблем потпуно и коренито решили.

Ми још нисмо свесни силине и огромности замаха свих великих и тешких појава као психолошких последица светскога рата, и посматрамо све — увек површно. — Међутим, многе тешке појаве и догађаји после светскога рата заслужују много више наше пажње, пошто су оне последице узрока дубоког психолошког карактера.

Где леже они прави и дубоки разлози многим појавама и догађајима, који су главни узроци свих наших послератних тешкоћа, недаћа криза и несрећености, — о томе се слабо води рачуна. Па чак и кад осетимо да у њима налазе хране и охрабрења за борбу противу стања створеног нашим ратним победама сви непријатељи наши, и ратни и послератни, и спољни и унутрашњи, ми им ипак не поклањамо довољно пажње, и не лечимо их коренито.

Међутим, ти узроци су данас историјска факта. — Њихову улогу и значај ми данас не можемо из историје и живота избрисати, а њихове дубоке психолошке последице живе у нашој атмосфери и намећу нам се стихијским путевима, стављајући нас пред врло тешке и судбоносне социјалне, националне и државне проблеме. А те проблеме наша генерација „хтела нехтела“ мора разрешавати. Ми их морамо разрешавати, и поред свег очитог изврдавања наших данашњих политичара, те да неби личили на оног масароша, који распуснички проћердава мучне тековине својих предака.

А да бисмо их могли разрешавати, морамо ући у суштину њихову и упознати им праве узроке.

Трагика нашег послератног времена и лежи баш у томе недовољном разумевању значаја многих историјских и психолошких факата, и у општој оскудици добре воље, смелости и енергије за искреним *препородом*, ради разрешавања великих проблема, пред које нас историјска прошлост кроз данашње ситуације императивно ставља.

А ми смо ушли баш у тако судбоносна времена необавештени и спутани. И ми ћемо бити кривци пред историјом и будућношћу што у таква велика времена нисмо унели више познавања, више родољубља и искрености, као и један једини истинити и могући државотворни план и програм. Као што смо ми криви и за сав овај бес разбукталих племенских, верских, партијских и личних страсти; и вештачки експлоатисаних баш оних неспоразума и обрачуна, који се повлаче још из старих предратних и ратних времена.

И тако се створило и подржава се једно стање неискренности, збуњености и дезорганизованости, које као мора прити-

скује душу свакога појединца неизвесношћу и бригом за сутрашњицом. И зар је чудо што се све више колеба и вера, чак и у саму крвљу и жртвама толиких поколења изграђену државу.

И зар је чудо што такве ситуације рађају собом појаве догађаје и времена у којима се колебају појмови и о најосновнијем моралу! Зар је чудо, што заиста насташе дани, у којима, ево већ царују перверзно изврнути појмови и о нацији и о држави. И зар је онда чудно, што нашом ојађеном Отаџбином бесне корупција, несавесност и неморал.

Шта се друго могло и изродити из оног стања у коме се још од почетка свога обновљеног послератног живота, налази наша Отаџбина!

Наш обновљени живот није почет на основи чистог родољубља и искреног братства, са скупљањем на линији оног великог историјског и светог континуитета, који је, кроз кржаве револуције и ратове Шумадије и предратне Србије, једини и довео до данашње независне државе, јединственог Југословенског Народа свих: Срба, Хрвата и Словенаца. Наш послератни живот није заснован на основи оног историјског континуитета изградње ове државе, већ се ушло, баш у те нове ситуације, у знаку прећутног повлашћивања, јавног и циничког извртања и наказног тумачења многих историјских, и многих нових политичких факата.

Извесни племенски и партијски, али у сваком случају неложални и неискрени предратни политичари, нашли су за сасвим опортуно да зарад власти, или чак и зарад личних амбиција, повлашћују чак и оне елементе, који се ни до данас још нису у својој души помирили са стањем створеним нашим великим ратним победама.

Још и данас има у нашој Отаџбини политичара, који поричу чак и значај и светињу милијона гробова крвавих неимара нашег народног уједињења и наше данашње краљевине, а са којима се без икакве резерве праве партијске комбинације, и за отимање власти, и за одржавање на власти.

И што је најтрагичније, ту се не гледа на цену ни у погледу државних, ни материјалних, ни у погледу националних нити пак моралних жртава. — По сваку цену, кад је у питању власт!

И тако убрзо после ратова и уједињења, у нас се несавесно, али уметнички вешто створио култ политичке странке, као највиши духовни култ, и једини смисао душевног живота нашег времена. И тако је странка постала фактор, чији интереси постају преобладајућим, и пред којима бледи и губи се, чак и сами смисао за опште колективне интересе народа и државе.

Али док ту најнегативнију страну тога уског, тога заслепљеног партизанског схватања, ова наша разуздана партијска трка за влашћу заборавља, пренебрегава и потцењује, дотле је не заборављају они, који имају за циљ да наносе потресе здравом развоју и снажењу наше државе. Њу врло интелигентно и умешно користе сви они елементи, који желе и раде да, кроз ове наше судбоносне кризе, слабе и саму идеју нашег народног јединства, наше уједињене Отаџбине и наше јединствене државе.

Пажљиво скривајући у крајњу позадину идеју реванша своје у светском рату побеђене идеологије, они је моментано модифицирају и појављују се у знаку праведне и нужне самоодбране од „српске хегемоније“. Бацајући на Србе сву кривицу због ових послератних недаћа и још несрећених прилика, у којима живимо, они врло умешно подржавају наше партијске радоре, и вешто себи присвајају улогу претежних парламентарних фактора. И тако они воде своју борбу противу стања створеног нашим великим ратним победама, истовремено и на јавне и легалне, као и на п дземне и тајне начине. Вешто и пажљиво избегавајући све евентуалне сукобе са постојећим земаљским законима, они воде борбу за своју стару идеологију и у новој држави. А та идеологија је још увек онако исто пуна аустријанштине као и њихова ратна идеологија.

Побеђени предратни и ратни противници наше велике националне и државне идеје, подигли су понова главе. — Они и данас често чине и већину наших влада, и ако ничим недају доказа, да одустају од својих програма. То побеђена Аустрија, још и овако мртва, живи међу нама, и свети се својим победницима, преко оних елемената, који су Аустрију искрено и одано волели, и до краја је бранили зато, што су мрзели Србе и Србију.

Национална политика

Један несумњиво од најтежих, али и најчаснијих и најплеменитијих послова!

Разуме се, да кад још у почетку ових излагања изађемо пред јавност са оваком изјавом, морамо одмах и да је допунимо, — те да би избегли и заблуде, — да кад то говоримо, никако не мислимо на ону обичну партиску политику, — како се појам „политика“ у нас још и данас схвата.

Не! — Никако не мислимо на ту страначку политику — која је и ако донекле такође потребна, и корисна, али кад пређе границе дозвољенога страховито штетна — већ на ону праву националну и државотворну политику. Да; — мислимо на ону политику, која човека окрепљује и уздиже изнад оне обичне и свакодневне партиске борбе, и уводећи га у сфере виших народних и државних интереса, — уводи га и у сфере политичке психологије, ради проучавања најкрупнијих народних и државних питања, и ради истраживања праве истине и тражења излаза из великих и свакодневних тешких ситуација, које нам се стихијски и саме собом намећу.

„Прошла су времена у којима су „Богови“ водили и писали историје народа“, вели Др. Гистав Ле Бон.

„Благонаклоно провиђење које је у древним временима руководило нашим несигурним корацима и исправљало наше заблуде, ишчезло је бесповратно. Остављен сам себи, човек данас мора сам да се сналази и опредељује у овом страшном хаосу непознатих сила, које га на свакоме кораку прогоне, гурају напред, коче и т. сл. Те непознате силе управљају и владају човеком још и данас. Али се и он освешћује, изналази их, изучава их; и са знаје: како ће и он њих искористити у своју корист. У овом сталном коришћењу тих сила из саме природе и лежи прави смисао појма који собом значи реч — „напредак“.

„Али само загосподарити природом, то није довољно. Жи- већи у друштву човек треба да научи да господари и самим собом, и да се потчињава општим законима заједнице. На вођама народним је тај терет и та обавеза да обнародују те заједничке законе, и да их учине поштованим од сваког грађанина, и целе заједнице“.

„Познавање начина и метода којима се може успешно народима управљати, т. ј. политичка психологија, увек је представљала собом један врло тежак проблем. Она је данас нарочито још више отежана, јер су и економске потребе, веће и разноврсније. А те економске потребе, које произлазе као последица научног и индустријског прогреса, тешко и као нека мора притискују народе, и тако су осетљиве природе, да тешко могу да се потчине утицају вођа и владајућих кругова, којима се често чак и извлаче из руку“.

Политичка психологија пати такође од оне исте неизвесности, као год и све остале социјалне науке. Али ипак мора се, и са оволико позитивних сазнања колико их има, њоме користити, јер догађаји неће да чекају на нас, већ нас гоне својом стихијском силом да у њима учествујемо.

Одлуке и последице догађаја су често врло судбоносне, а последице и само једне једине заблуде, могу испаштати и читава поколења.

Зато, да нас последице дојучерањих догађаја неби затекле неспремне и неспособне да им у очи погледамо, те да неповољне сачекамо и отклонимо, а повољне што више искористимо, ми морамо вазда да смо спремни за догађаје. А то ће рећи, да имамо довољно сами у себи унутрашње снаге и енергије. — Да би се опет то постигло треба искрено и предано радити.

Треба радити!

Да, нама данас треба радити, и то врло озбиљно радити, да би смо заиста остварили и за практичну акцију могли рачунати на наше духовно уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца; јер само тиме ћемо заиста обезбедити и опстанак наше заједничке државе. Само кад се тако објаснимо и ујединимо можемо, дакле смело гледати и у будућност.

Сви смо ми данас свесни да нам нешто треба радити, те да се што пре ублаже или и укину у нашем народном животу ови силно и ненормално заоштрени односи, које су изазвале наше племенске, верске партиске и остале... душевне и менталне разлике.

Треба радити! Али како радити? У којим границама и у коме правцу; којим снагама? На којим принципима?

Да бисмо се у овоме погледу определили, морамо да се прво запитамо: шта ми данас хоћемо као народ и држава?

Одговор на ова питања, као и рад и акцију у духу тога одговора, решиће и судбину нашу у будућности, као и у многама приправити судбину наше деце и будућних нараштаја.

Ми смо се за ових шест година врло мало бавили и размисљали по тим великим проблемима наше националне и државне политике. Али смо зато свих шест година употребили на бесплодне племенске, верске, партиске и класне свађе и размирице. И на тај начин смо ево укочили правилан развој и народног и државног живота.

Темељни солидни, логички одговори на сва ова, и слична психолошки основана питања, објасниће нам целу суштину и правац наше данашње народне и државне политике.

Психолошки утисци рата.

Страшни су психолошки утисци рата.

Милијони мртвих, рањених и осакаћених.

Порушена села и вароши, уништени усеви; исечене шуме, опустошена и необрађена поља.

Застој у просвети, застој у трговини, застој у привреди.
Уцвелене матере, у црнину одевене удовице, гладна сирочад.
Упропашћење читаве породице.

Крајња напрегнутост нерава. — Животна средства постају
недовољна; чак и основних животних намирница нестаје.

А као последица свих ових превеликих жртава у сваком
погледу, јављају се: беда и оскудица, развијају се болештине и
заразе.

Чак и јавни морал попушта.

На све стране ничу нови гробови.

Па ипак главна је пажња обраћена на фронт, — тамо где
је послато све оно, што је најодабраније и најспособније и ода-
кле цела земља очекује спас од ове грозничаве ратне напрегну-
тости и страшне неизвесности.

То је у најблеђим потезима спољња слика рата, она слика,
како се оцртава у очима оних, којима ипак не виси свакога часа
смрт над главом, — оних који нису на фронту.

А ко би још могао описати све оне физичке и душевне
напоре којима су сваког момента у рату изложени они, који бра-
нећи својим грудима свету ствар Отаџбине — лично ратују.

Ко да опише оне непреспаване ноћи после дугих напорних мар-
шева!... Предстраже... грчење у влажном рову по студи и киши
покривен само платном шаторског крила... глад... жеђ... тугу за
кућом и бригу за својима!

Па тек борба! Кад око човека грми, сева, пишти, тресе се...
и хуче цела атмосфера...

Кад падају мртви и рањени... кад одлећу у ваздух парчад
човечијег тела... или се ваљају по земљи онакажени људи јау-
чући и стењући, умрљани земљом и крвљу.

Кад се не гледа где ће се лећи, у снег, у блато... само да
се мало глава заклони... Кад се срце нервозно грчи и дрхћу
мишићи...

Ко да опише све страшне душевне кризе, кад сваки поједи-
нац осећа да и њему може ускоро тако исто неко парче метала
скрхати ногу, руку... уништити живот.

Па ипак, мора се напред!

Страшне душевне кризе.. Грло се суши а уста испуцају.

Напред!... У смрт!

А сваки је од тих потавнелих бораца, син, брат, муж,
родитељ!...

Ко да опише све ужасе и страхоте једног рата, све оне
патње, муке и болове, које рат наноси човеку и све оне тешке
послератне последице.

Па тек оне тешке, свирепе и страшне последице рата!

Ми смо их преживели и још их и данас преживљујемо.

Кад покушамо да пробудимо успомену на порушена села и градове, на опустошена и необрађена поља, на уништене фабрике, железнице, путеве, мостове и сва саобраћајна средства.... Кад поново изазовемо пред очима ону језовиту слику оголене, изгладнеле и ослабеле нејачи и старца и сав онај јад уцвљених удовица, мајки, браће, сестара... И кад целу ову мучну слику допунимо очајним физиономијама масе осакаћених ратних инвалида и гладне ратничке сирочади... онда тек видимо да смо и сувише далеко од оне праве слике пуне језивих момената у вртлог којих је наше друштво, дакле наш народ, запао после крвавог и дугог светског рата. — Сетимо се! Насташе и грозне болештине и заразе.. поколебан је и основни морал. И изнад свега тога поново, као и у рату — неизвесност... страшна и очајна неизвесност и зебња шта из овог стања може настати... Отпочеше многа лична разрачуњавања.. на све стране непронађене и некажњене пљачке, и крађе, па чак и убиства...

Аустријске и немачке трупе одоше — побегоше.. Са њима и представници њихових власти...

Дођоше наши... са Солунског фронта... Дочеци и весеља, грлења и плач... од радости... Али опет одоше даље...

Прођоше и французи... и црнци... и... сви савезници... Па одоше и они... преко Саве и Дунава... чак тамо до Пеште и Беча...

А у Шумадији и даље оста да бесни оскудица, невоља, глад и зима и анархистичке појаве... а наши... људи, опет... негде... на граници.

Чекало се и мучило се... три године чекало се да дођу наши са Солуна.... Исплели им се венци и обасули су их цвећем... Плакало се од радости и одушевљења... Али их опет не пуштају кући,... одведоше их тамо негде,... преко Саве и Дунава. А на дому оста иста беда, иста оскудица,... иста она узнемиреност и неизвесност... Готово још тежа и несноснија но и у самоме рату И полако наста ипак незадовољство, неспокојство и — разочарење...

А са оне друге стране Саве, Дунава и Дрине?... Тамо је још горе!

Бегство трупа са фронта и слом једног вековног режима стављали су невероватном брзином све крајеве и све становништво у вртлог праве анархије.

Долазе и одлазе, побеђене и растројене, преморене и недисциплиноване аустријске трупе... и носе собом... очајну слику пораза и катастрофе.

Па затим... нема више ни тих колико толико у заједници маршујућих трупа... Сад наилазе разуздане групе војника — без официра и старешина. — И то са свију фронтава и са свих страна.

Војници — Немци и Мађари, у очевидном стању заплашености од неизвесности у коју улазе, а Словенски елементи у бесу одушевљења и са претњом и својим бившим официрима..... и свима иноверцима без разлике.

Све што је било аустриски и мађарски војник, носи у себи трагове пораза, наред и анархију.

Зелени кадар т. ј. они војници аустро-мађарске војске, који су побегли с фронта, или и још нерегрутовани младићи, да би избегли у опште одлазак на фронт, а који су по годину и више дана живели, дању скривени по шумама и пољима у близини својих села, а ноћу долазили чак и својим кућама, искористише ове тренутке слома Аустрије и општег безвлашћа, и поврвеше у своја села — па чак и у вароши... И тако почеше одмах чак и извесна лична разрачунавања.

Разуздани елементи са села у брзо кренуше противу омрзнутих велепоседника. У маси случајева руше и пљачкају... одведоше стоку и уништише чак и храну и намештај.

Општинска и црквена и манастирска добра исто тако пострадаше...

По градовима такође страх и трепет. Осећало се да ће се ова анархија са поља и села, пренети и у саме градове.

Бивши аустриски — преставници власти у маси напуштају своје положаје и повлаче се са трупама. Неки од њих остају. — Верују да се нису много огрешили о Србе и Хрвате а рођени су ту — у истој средини, — одрасли са тим Србима и Хрватима... па и где ће они?... Овде им је све: постојбина, имање, кућа породица... Али и ти и такви представници аустријских и мађарских власти немају више ауторитета. — Општине већ отимају и поседају сељаци: Срби, Хрвати... Румуни... и постављају своје власти. Образована су већ на све стране „народна већа“... Сва места следе томе примеру...

..... Револуција! тумаче једни... и журе да се расправе са својим старим дужницима на лаке револуционарне и нелегалне начине...

Пролазе неки возови... са војницима... са сељацима.... На извесним местима их опет зауставе групе војника или сељака... и пљачкају...

Анархија!... тумаче други и бегају са својих пољских имања у већа места и градове.

У Загребу се хори: „нећемо више војску! момци, бацајте оружје, и идите својим кућама!...

То доводи до општег расула и оних трупа, које иду са Италијанског фронта...

А у целом зраку се осећа владавина издигнуте косе, мотке и будака... Безвлашће! По свима местима појединци — угледнији Срби и Хрвати узимају управу локалних власти и образују добровољачке, народне гарде, од сигурних и поузданих грађана.

И нервозно и чежњиво инстинктивно сви очекују онај жељени тренутак кад ће се појавити једном те српске трупе... оне победничке српске трупе! Које ће својом појавом донети ред и дисциплину; оне, које ће својом појавом донети излаз из ове очајно тешке и анархистичке ситуације.. Сви жељно чекају само да виде што пре ону србијанску војничку шајкачу...

Наилазе из проваљених лагера и казамата ратни заробљеници и затвореници.

Измешали се са војницима, сељацима... Италијани, Хрвати, Срби... Румуни... Сви негде журе и... носе собом неред и пљачкање... Праште пушке у вис и без разлога... Општи шенлук и хаос... Наилазе и заробљеници, Србијанци, — из заробљеничких лагера. Народна већа их узимају одмах у народне гарде. — Појава српске униформе и шајкаче значи много! Весела грлења... игре... музика... пијанка... Броје се часи и чека се да се и отуда... са оне стране... отуда преко Дунава и Саве, — појаве српске трупе...

И све живо са напрегнутим нервима је веровало... веровало... у једини спас... кад дође... „наша војска“... ти тако жељно дуго очекивани „Србијанци“! —

И почело је већ да се губи и стрпљење.

„Ала ти Србијанци лагано иду!“!... „што су толико опрезни“... „Та они и пезнају да овде нема више ни Астријанаца ни Мађара!“... „Они мисле да још има овде неке царске војске!“... Нема!...; Што већ не долазе? Знају ли они да је овде револуција!...

Шаљу се хитно поклисари да нађу Србијанце генерале и да им објасне: како је овде све свршено, — нема више непријатеља и нека хитају!... Све је већ припремљено за њихове дочеке. — Иначе је овамо безвлашће — несигурност... прети анархија!...

И... појављују се Србијанске мале предходничке патроле... а за њима и омалена оделења.

Величанствени дочеци... со и лебац... венци... говори.. ли-
тије... песма... весеље... игра... свирка... грлење...

На све стране се рашпишћава атмосфера, а појава Србијан-
ске шајкаче уноси заиста умирење... душевно умирење у све
душе... у сва места... у све крајеве... и пред њом се по-
враћа све у једно редовније стање... све је одушевљено и све
се заиста осећа ослобођено, а нарочито Југословенска племена: Срби,
Хрвати и Словенци...

Али у брзо појави се и она студена озбиљност живота,
која је по природним законима носила у себи и све оне тешке и
мучне последице велике светске револуције, коју је у суштини
носио собом светски рат.

И у брзо оно опште одушевљење ишчезе пред грубом
стварношћу новог живота.

Пад морала и бес корупције.

Живећи у крвавој атмосфери рата, или у језовитим доживља-
јима као последицама рата, човеково „ја“ буни се противу тог
најстрашнијег и најсвирепијег начина разрешавања међународних
спорова, као што се буни противу великих ратних последица. Зато
не постоји можда ни један човек, код кога се није појавио тај
инстинктивни протест противу рата.

Чак и сам Маршал Молтке, који за рат вели: „да је дело
Божје уредбе и један принцип реда у свету, без кога би свет
прешао у трулеж и утоноу у материјализам“, — посматрајући
ужасне последице рата изјављује: „ сваки рат, па и најпобедно-
снији, зао је за земљу; никаква територијална ни новчана оштета
не може да надокнади изгубљене животе и утоли тугу ожа-
лошћених породица.“

Да; такви су били ратови и такви ће бити и у будуће!

И ужасне су им последице; народи их скупо плаћају и
после рата за дуго времена...

А тек како су страховите и свирепе последице светског рата
за цели свет! Па како су тек тешке и свирепе и по нас!

Погледајмо само колико је дубоких друштвених рана оставио
светски рат на човечанству, на свима народима па и на нашем
народу! Колико рана, које ваља залечивати; колико тешких со-
цијалних и државних питања, које треба што пре разрешавати.

Прескупим жртвама ратним, као и огромним послератним тешкоћама, искупује народ Срба, Хрвата и Словенаца своје ослобођене и уједињење још и данас...

И кад свему томе додамо и ону интимну жељу свакога појединца да се одмах после рата мало одмори, да се мало огреје на своје рођеном огњишту и побрине једном за себе и своје, па кад се узме у обзир да су та рођена огњишта често пута била порушена или бар оштећена, да су чељад затечена оголела изгладнела, ослабила онемоћена и помрла, онда је и сувише јасно како су се они људи, који су до јуче ношени на крилима победе осећали, кад су се враћали својим домовима. —

Сваки је био и сувише заузет самим собом и својим најближима.

А у таквим тешким и мучним послератним данима узимали су све више маха они ниски инстинкти човечијег егоизма и грамзливости, који су се почели и на највидније начине испољавати. —

Та се себичност у почетку почела јавно осећати, у жељи сваког појединца: да се мало опет огреје на своје рођеном огњишту, и да се мало побрине једном и за себе и за своје; док није касније поткрепљивана и инстинктом грађљивости, прешла преко свих обзира и претворила се у ординарну пљачку и отимачину. Код сељака и простосрдачнијег света та је јавна пљачка била изражавана на грубље и обичне начине; а код интелигенције, која је осетила лаку могућност пљачке и коришћења ударило се у недозвољне шпекулације на рачун још несређене и неконтролисане државне имаовине.

И настало је убрзо време, кад се и у свима правцима и државног и народног живота, осећао јако одблесак ове послератне атмосфере.

Сваки је био и сувише заузет самим собом и бригом о самој себи и за брзим и лаким богаћењем, а бригу за општим народним и државним пословима, — чак и сами политичари, па и многи државни органи, — предавали су и пребацивали врло радо један на другога. — Настала је у опште једна општа обамрлост за јавне и државне послове, и што је најглавније општа забуна је узимала из дана у дан све већег маха.

Они, који су животе своје залагали и свесно, савесно и раскошно лили крв својих вена ради стварања и изградње ове државе, наједаред су застали на своје историскоме путу, и у бризи за самим собом, одрекли се и сваког свога даљег учешћа у даљем оданом раду и служби за уређивање, јачање и осигурање те своје уједињене државе, — своје рођене Отаџбине.

А душевне болести друштва су исто тако заразне као и здравствена епидемија, и још брже обухватају све слојеве једног народа.

Као год што ратови носе собом и заразне болести, које као једна од страшних последица рата косе чак и оно невино становништво, које иначе сви човечански закони штите од ратних ужаса; тако исто ратови носе собом и многе заразе психолошког карактера, од којих је најзаразнија она потенцирана жеља сваког појединца за што угоднијим и лепшим животом.

Па исто тако и она општа обамрлост и апатија ратом преморених исцрпљених организама у нашем народу, јесте једна од тих психолошких зараза; — једна проста и схватљива психолошка реакција, — која је над израњавањем изломљеним и измученим организмима много јача и прилепчивија.

Али, пошто је и рат само стварно тежак непосредно за оне синове народне, који у њему савесно и са пуно части и достојанства лично учествују, боре се, излажу живот опасности, лију крв и гину, а много и несравњено лакши за све оне, који су нерве сачували од оних страховитих емоција непосредне зоне смрти, то су и организми храбрих бораца наших дугогодишњих ратова много и нервно и психички и физички слабији, но оних учесника ратова, који су били вазда бар на толиком одстојању, да они лично никад нису сматрани од непријатеља као директна мета његовој пушци, бомби, бајонету, митраљеу, и топу.

А шта да речемо за још очуваније и нерве и душевну и менталну моћ оних, који су вазда били из ма којих разлога самој оној правој борбеној опасности на великој даљини, као и за оне, за које је ратна опасност била увек само толика, да су ипак увек били сигурни бар за свој живот и имали сигурну и хигијенску храну, имали угодно одело према годишњем добу времена, осигурану постељу, преобуку и све остало што га имају као и у мирном времену.

Исто тако и са стране наше браће под бившом Хабсбуршком монархијом, рат је учинио велику разлику у погледу физичког, нервног и психичког утицаја на њих. Несумњиво да су много слабији и због тога подложнији и разним последицама рата и заразама организми оних елемената који су били хапшени, суђени, осуђивани на тамнице и у опште живели лебдећи са својим породицама изнад живота и смрти; но организми оних, који су били удворице аустријских и мађарских великаша и беамтера, но организми оних, који су били вође шуцкора и инспиратори погрома против искрених и оданих југословена. А шта тек да речемо за оне „вође народне“, који су певали химне хабсбурзима, прокли-

њали Србијанце и све Србе, харангирали масе противу њих, и курисали принципима, прицезама и магнатима Беча и Пеште.

И код њих је морала бити видна разлика и у отпору послератним утицајима епидемија свих врста, па и саме психолошке и менталне епидемије, поникле као што мало пре рекосмо из жеље за мало ипак мирнијим животом, и мало више бриге о себи и својима.

И зар је онда чудо, што се првих дана после нашег ослобођења и уједињења први и прибрасе и дадоше на посао они људи са Србијанске стране, који су и у току самих ратова живели на рачун: ратника народа и државе, и одмах се бацише у нове шпекулације, без обзира да ли су оне лојалне и непатриоске, штетне или неморалне! И зар је онда чудо, што се опет на територијама ослобођеним од аустријског режима, дадоше на посао први они елементи, који као остац аустријанштине на нашој државној територији, одмах осетише ту замореност и апатију старих и опробаних народних бораца.

И док патриотски елементи нађоше за оправдање фразу: „ту је сад наша рођена држава, па нека се сад она о свему стара“! дотле на тако од родољуба моментално остављену саму себи младу државу, почеше нападати као скакавци себични и лицемерни: трговци, рачуници и партиски шпекуланти и из самога рата, а убрзо им се придружише и они елементи са новоослобођених територија, који су баш и желели и радили, да се та, ратом створена држава, онемогући у своме развоју и опстанку своме.

И тако се на мах створише, инспирисане разним мотивима и закулисним плановима, а потпириване са разних страна племенске, верске и партиске борбе, из чега свега пониче и појачана општа корупција. И све се то ломило и кршило о нашу рођену Отаџбину, о нашу рођену државу, а преко леђа нас самих и целог нашег племенитог народа.

И што је натрагичније! Нико није ни помишљао да та држава није још уређена, и да је исто тако дужност и њених грађана да је у томе сређивању и са своје стране свесрдно помогну.

Тако на пример. И ако се убрзо после нашег ратовима избореног ослобођења и уједињења у слободну заједничку државу Срба, Хрвата и Словенаца, могло осетити: да је то уједињење само материјалне а не и духовне природе, ипак се налазило врло много нехатних и добронамерних политичара и људи, који су узети другим важнијим и лукративнијим пословима искрено уверавали: да ће се ускоро и то духовно уједињење заједничким животом само по себи изградити. На основу једног таквог —

данас већ можемо смело рећи — из нехата створеног наивног уверавања, створило се тако исто и једно погрешно убеђење: да смо ми као народ постигли остварење наше народне идеологије, и да сад, као народ немамо потребе да, поред наше државне управе, мислимо ма на какав патриотски рад из приватне иницијативе. И ову, једну од најзначајнијих заблуда политичко-психолошке природе, исповедану и од наших државника и од саме приватне иницијативе, почеше експлоатисати несавесни људи, на најнедозвољеније начине, противу самога народног јединства и саме државе.

Али није само то! Исто тако су запостављена и сва остала питања социјалног карактера. Питање ратних инвалида, као и питање поколебанога основног народног морала; питање осиротелих ратника и ратне сирочади; па чак питање саме искрености појединаца у односу на ново стање и проширену заједничку Отаџбину, у односу на државу и династију ит.д. Све, смо ми то после рата оставили да нам о томе брине бригу само држава. И већ се почело сматрати као да је она нешто мало страно од нас, као да је ван нас, као да ту исту државу не сачињавамо ми — наш уједињени народ. — због кога. ради кога и по чијој вољи ова држава само и постоји.

А тако једно стање неорганизованих и за опште ствари апатичних духова носи у себи страховите социјалне последице, води у расуло духова — а у тој духовној збуњености се вазда налазе и клице анархије.

И на мах се пробудише и сви рђави инстинкти оних похлепних на власт и на недозвољено богатство. И тако смо ми одмах после рата брзо огрезли у оној после ратној трци за брзим богаћењем и заузимањем власти и положаја. Невероватном брзином и преко ноћи појавише се они силни ратни богаташи, а у државну администрацију се увуче протекција и корупција. И тако се одмах појавила и безочна трка за влашћу — за коју се осећало да није толико ради службе и помоћи ратом ојађеноме народу и Отаџбини, колико због тога, што се путем власти даде користити и себи лично и својој околини и својој политичкој странци. И тако се данас у цео народни и државни живот унела незапамћена корупција и котеријаштво, који су отворили широм врата и страним и непријатељским елементима да се богате на нашу штету и црпећи и извозећи благо нашег народа.

Велики послератни социјални проблеми по питањима аграра, секвестара, национализације појединих имања и индустрије страних поданика, питање увоза, извоза, концесије и лиферације ит.д. ... све су то била питања протекције, питања подмијивања од нај-

виших до најнижих. И тим несолидним и неморалним решавањима многих питања корупција се ширила брзином друштвене душевне епидемије све дотле, док није прећутно стекла без мало и право грађанства.

Мале, ништавне и несређене чиновничке плате у времену огромне скупоће, на коју опет маса на лак начин обогатених људи не обраћаше пажњу већ својим раскошним расипањем утицаху да скупоћа постане још већа и несношљивија, као и оне непремостиве животне разлике које се појавише између несавесних послератних ботаташа и грешних чиновника, унесе потпуну корупцију... И чиновнички кадар попусти. Корупција чиновништва постаде „питање личне интелигенције“, а морално пала средина посматрала је са саучешћем — које се има према недотупавнима — оне чиновнике, и оне људе, који нису у стању да се сами за себе састајају... А то је било кобно по последицама, јер је утицало и на ток трговине и привреде и на целу државну администрацију, на цели народни и државни живот. У последицама тога злог администрирања државног, живимо још и данас и чиновничко питање је постало не само веома значајно због повишица њихових плата, већ и због питања његове поколебане вредности и ваљаности.

И поред свега тога ову тешку и несносну атмосферу допуњавају такође и друге озбиљне појаве, које су од наших вођа и државника биле дуго времена и у многоме пренебрегнуте и заостављене.

Разочарења

Одмах још првих дана, пошто се мало утишао онај први занос одушевљења, које је, сад се види и у томе погледу права истина, у много случајева дошло само као одушевљење што је једном и тај тешки дугогодишњи рат престао, — одмах, дакле, после оних првих дана великог и општег веселја и радости, — настала су велика разочарења и код нас, који смо дошли са Солунскога фронта, и код оних који су нас тако жељно очекивали.

Нарочито су разочарања била велика код оних наших родољубивих елемената, који су и пре и у току рата на најразноврсније начине жртвовали од себе све, служећи великој идеји народног ослобођења и уједињења.

И заиста велика и тешка разочарења су била кад се из многих појава у нашем унутрашњем животу јасно почело показивати, а то се убрзо по завршетку рата осетило, да на територијама наших нових покрајина не живи само наш живаљ са малим бројем страног елемента, већ да имамо и врло знатан број становника страних народности и не Словена, који упућују своје погледе и другим центрима, — чак и ван наших граница, а не само нашем центру — народном и државном. Брзо смо дакле, осетили тешкоће пред које су нас наши ранији завојевачи и непријатељи ставили у дугој борби противу нашег народа, кога су у прошлости систематски слабили колонизацијом својих — нама страних — елемената.

Али ни ово није све!

Наше разочарење морало је у брзо да се допуни и новим и још тежим сазнањима, а та су: да баш и међу самим нашим — југословенским — елементима има знатан број људи, који су били свикли и помирили се са стањем у коме су живели под Аустријом и под Маџарском. И још теже нам је било сазнање, да их чак има — нарочито међ интелегенцијом — и таквих, који жале за несталом Аустријом, и осећају дубоко негодовање према нашој уједињеној Краљевини.

Исто тако осетили смо убрзо да ми стојимо пред читавим верским — клерикалним — покретима: католичким и муслиманским, чији су верски центри не само ван нашег државног центра, већ и ван граница наше Отаџбине: католички у Риму па чак и у Бечу, а муслимански у Цариграду и у Анџори. И што је најгоре, да се, а то је нешто на шта ми нисмо могли ни помислити, да се чак и ти верски моменти користе за чисто страначку политичку борбу и уносе свој утицај у сами развој правилне консолидације наших унутрашњих прилика.

И из свих ових разлога убрзо се нађосмо пред разним сепаратистичким и верским покретима, који поштрише ову нашу општу послератну унутрашњу кризу.

Ти исти први послератни дани донеше нам још и других разочарења у знак опомене: да светски рат није баш онако потпуно завршен како се то од стране свих нас радо предстаљало и веровало.

Стварност живота одмах похита да нам стави до знања, да смо са нашим народним уједињењем и проширењем државе укрстили сфере својих интереса са многим и новим суседима, и да смо, после успешног победничког рата стекли, истина и многе нове и велике пријатеље, али једновремено и многе и нове непријатеље. Ово нарочито у нашим првим суседима. Исто тако смо убрзо

осетили и њихово подземно ровeње, а касније и велики и организовани рад са њихове стране са циљем ометања слободног и мирног сређивања и јачања наше уједињене државе.

И сву ту тако несређену, збуњену, неодређену и мутну ситуацију почеше да користе сви спољни и унутрашњи непријатељи наше државе, који се одмах усудише да нас сваки на свој начин слабе и ометају у сређивању и јачању.

Осећајући све ове тешкоће у којима се и ми као народ и као држава налазимо, ми смо их у почетку сваки, чак и један од другог, крили и нисмо смели да се о томе отворено изразимо и изјаснимо. Исто тако и наши меродавни фактори и носиоци режима су били на то врло осетљиви, и брижљиво су се старали да се све ове узнемиравајуће појаве и већ појављени деструктивни и сепаратистички покрети таје и прикривају.

У почетку се говорило и обећавало од стране меродавних: „само док се сврше преговори о миру, па ће после све лако.“

Кад се свршише преговори о миру, а унутрашње прилике не пођоше на боље, тада је, изгледа опет од стране наших вођа и влада, пуштена као утеха идеја: „све ћемо лакше уредити кад се одреде границе;“ па онда, кад се и то у главном заврши, пуштена је крилата реч: „док добијемо устав!“ ит.д.

Међутим из дана у дан се све више осећало да ми, стојимо пред фактом, да наша Отаџбина поред својих спољних има и своје унутрашње непријатеље, који су чак шта више можда и опаснији од спољних; јер су ту — у нашој средини, живе са нама, учествују у нашим јавним пословима, и својим негативним радом и саботажом државе, ометају нас да се у својој унутрашњости средимо и економски ојачамо.

Поред свега рушећег дејства, које су ови наши унутрашњи непријатељи систематски спроводили, па и данас га још спроводе, они су често и у вези и са нашим спољним непријатељима, који су створили своје моћне иридентистичке организације на нашој територији.

На све стране се осећало да су сви ови наши спољни и унутрашњи непријатељи врло добро организовани, и да свесно раде и агитују противу наше државе, као и да је на најразноврсније начине слабе и подривају јој темеље.

А исто тако се почело осећати и то, да су пред свим тим појавама и саме државне власти биле и још су недовољне да наше унутрашње прилике брзо среде и консолидују.

И пошто је баш тих дана наша држава била и најповољнија и најзгоднија средина за (већ у Европу из Русије убачену) большевичку акцију, да своје разорне револуционарно-анархистичке

канце пребаци и у нашу државу, сматрајући нашу територију као једну од најповољнијих за убацивање болшевизма на Балкан и после даље у Европу; — то се ова акција видно и брзо осети и у нас. Општину Београдску добише комунисти а и у парламентар уђоше са преко 50 посланика. Скоро све што је било непријатељски расположено према народном јединству и држави гласало је првих наших избора за комунисте.

Потхрањиван и од стране наших спољних и унутрашњих непријатеља, а храњен морално и економски чак из болшевичке Москве, Беча и Пеште, и ко зна још одакле, болшевизам поче обузимати као вихором све незадовољне духове у нашој држави. А тих је било, као што се врло добро сећамо, и много и са најразноврснијим — али у сваком случају само рушећим тенденцијама.

Ова организована болшевичко-анархистичка акција крунисана је, на дан прогласа Видовданског устава, атентатом на Принца-Регента Александра и на Председника Владе Николу Пашића, а одмах потом и убиством покојног Драшковића.

И тако, погнане оволиким недаћама, тек сами ови тешки догађаји, који се из једне такве ситуације изродише, натераше нас да се освестимо, и да за моменат размислимо о тешким околностима и опасностима, које нам се силом прилика саме намећу.

И тек након дугог лутања, ми смо могли да констатујемо извесна факта, о којима смо као народ и држава, били дужни да водимо и из државне и из приватне иницијативе много рачуна, те да најкориснијим решењима многих националних, друштвених и државних питања, и то само у интересу народа и државе као целине, проведемо наш народни брод, кроз све ове тешке социјалне, националне и државне кризе.

Неко је ваљада дужан да нам једном скине са наших душа сав овај тешки јад и чемер; као и ову несносну, магловиту и загушљиву атмосферу, која немилосрдно и подло, као оно загушљиви гасови, дави и гуши цели наш народни и државни организам: неизвесношћу, незадовољством, бригом и несигурношћу.

Историјски почетак нашег народног ослобођења и једињења и наше данашње државе

Сви прелази у току живота једног народа и његове државе из једне велике историјске епохе у другу вршили су се само кроз крваве револуције и кроз велике ратове. Наша генерација учествовала је активно у завршавању петвековне периоде робо-

вања и за нас савременике невероватном брзином изборила ослобођење и уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца: И то кроз кржаве ратове! Свој данак у крви природи и историји дали смо раскошно и издашно. Своје велике народне тековине платили смо скупо и крваво. Природа и историја немају права да буду незадовољне. Па ипак истина је да је из велике светске драме наша држава изашла увеличана и територијално и у своме угледу а наш је народ без мало сав уједињен. Али — морално поколебан и — ослабљен.

Свака нова велика историска епоха носи собом и нову народну и државну идеологију и захтева и ново васпитање народних маса, дакле народни препород у духу захтева новог времена. Зато ти дани прелаза из једне историске периоде у другу захтевају исто онако велике људе као што су и у рату само велики људи стварали велике догађаје. Иначе су ти дани пуни потреса, дани лутања, дани великих и тешких народних и државних криза. А можда чак и унутрашњих крвавих сукоба, револуција па чак и ратова.

За нашу генерацију би требало ово да је и сувише јасно, јер ми смо они, који су преживели највеће историјске догађаје које је човечанство у опште преживело. А у односу на наш унутрашњи живот, ми смо у својој народној и државној идеологији еволуирали и проширили је од идеологије „Освећење Косова“ у идеологију „ослобођење и уједињење свег Српства“, да би смо је по том проширили чак и у идеологију изражену у прокламацији Краљевској у Нишу од 1914. год. која је гласила „ослобођење и уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца“.

И сувише је познат факат да је и ова последња велика идеја тријумфовала на дан 1. децембра 1918. године.

Ми смо дакле из једне велике епохе раскомаданости и робовања туђинским режима ушли логичким историјским путевима у епоху слободе, уједињења и независне државе.

Зато наша народна и државна криза и јесте баш ових дана — и озбиљна и врло тешка.

Зато се њој и мора посветити највећа пажња, и на њено што брже решавање морају се утрошити, жртвовати и можда чак и истрошити, наше најлепше народне и државотворне снаге.

Али наши политичари изгледа да нису били свесни историјског значаја ових првих послератних дана.

Нас су водили можда и врло добре и истакнуте партијске вође, али који су пред култом своје странке запостављали и сами култ отаџбине и државе. — Зато ће историја првих година уједињења: Срба, Хрвата и Словенаца, знатно потамнети величину

ратничке славе и величанствених подвига Срpsке Народне Војске. — Наши политичари су били истакнути људи својих политичких странака, и истима су после рата врло лепо користили, али нису знали ударити одмах и здраве темеље нашој послератној држави. —

И заиста, ми се као народ нисмо знали снаћи у новој послератној ситуацији, и ми смо одмах после рата запали у врло велике кризе: социјалне, националне и државне. Истина је, да су последице светског рата страховито тешке. Али они који воде народе и постоје на њиховоме челу, зато да те тешке последице отклањају, и снажећи народ и државу да те штетне утицаје ратних последица слабе и побеђују. Ми смо као народ и држава заиста прилично слабо вођени за ових шест послератних година! — Ми још незнамо да се нађемо у овим нашим великим послератним кризама. А не можемо да се нађемо, јер им не тражимо ни непосредне узроке који их подржавају; јер ми водимо политику за отимање власти и превласти, а то је политика дана и комада, док ону праву политику, која проучава и разрешава велике социјалне и државне проблеме, немамо кад да водимо, а камо ли да те судбоносне проблеме и решавамо.

Зар је то мала и безначајна ствар — мушки отворено и поштено испитати и рећи свима нашим грађанима где је историски зачетак ове наше државе, и како се мора и данас наставити то њено изграђивање, које императивно захтева историјски континуитет.

Моје је дубоко убеђење: да би се, у опште у овој нашој великој народној и државној кризи могли правилно снаћи, да је потребно да сви искрено уђемо дубоко у суштину саме ствари.

Ми морамо интимно да уђемо у ону логичну природну везу између великих историјских догађаја у прошлости, који су, стварајући предуслове, постајали узроци многих догађаја из данашњице — који се јављају и настају као последица ранијих догађаја.

И тада се мора признати једна велика историјска истина: да ми никако несмемо узети као почетак ове наше народне и државне кризе, као ни за почетак изградње ове наше велике и уједињење државе само ове последње ратове у којима је наша генерација учествовала. Ми морамо бити свесни тога да смо ми само она генерација која је учествовала можда у последњим фазама остварења и изграђивања оне државе, која је започета још у добу Карађорђа и Милоша, револуцијом Шумадијских сељака против турског режима у првим деценијама XIX столећа.

И кад се пође од тог најзначајнијег факта да је то моменат почетног практичног остварења наше народне идеологије: „Ослобођење и уједињење“, коју је на својим крвавим заставама испи-

сао један малени број револуционисаних шумадијских сељака са Карађорђем на челу, и да је из те народне револуције никла, као државни почетак, прво Карађорђева, по том и Милошева Србија, а касније Кнежевина и Краљевина Србија, која је као свој државни програм вазда имала идеју „ослобођење и уједињење“, онда је и сувише јасно како је стварана, расла и еволуирала ова наша данашња држава, док није дошла до оваког свога облика.

Да! — Револуционисана још под Карађорђем, а кроз период времена дужи од једног столећа унутрашњег превирања и еволуције, крвавих ратова и револуција, Србија је посредно — својим буђењем у живот — револуционисала и наше крајеве под туђинским режимима. И на тај начин таласи велике националне револуције поникле у Шумадији као Пијемонту, почеше електризирати и многе духове нашег народа и ван граница малене Краљевине Србије. И у тим крајевима се такође израдише у велико узорити национални карактери, који схватају дух времена и народну потребу за уједињењем, и који свесрдно пригрлише исту идеологију: „ослобођење и уједињење“, која је у пламеним варијанцама била из срца Краљевине Србије — из Београда и Шумадије.

Црпећи снагу за цели смисао своје жилаве борбености једино са непресушног врела најинтимнијих народних осећаја, Шумадија као Пијемонт нашег раскомаданог народа, а изражена у својој независној држави Краљевини Србији, истакла је чак и као свој државни програм идеју „ослобођења и уједињења“ у ранијим годинама прво „свих Срба“, а по том и ширу идеју ослобођења и уједињења три братска Југословенска племена: Срба, Хрвата и Словенаца. И за тај свој народни идеал, који је постао њен државни програм, Краљевина Србија је доводила у питање чак и сами свој опстанак као самостална и независна држава.

Како је и са колико савесности Краљевина Србија са својим синовима, потомцима Карађорђевих револуционара, вршила своје дужности у односу на своју неослобођену и Југословенску браћу — о томе ће историја рећи своју реч.

За нашу генерацију и данашње прилике довољно је констатовати факат да је та мала Србија постала атракциона жижа свих свесних Југословена.

Колико је пак велики светски рат у коме је највеличанствене изражено самопрегоревање и пожртвовање те наше Шумадије, те наше Краљевине Србије, разорио, осакатио, ослабио и исцрпио тај наш народни и државни Пијемонт у људству, у економском, финансијском и привредном погледу — о томе је данас толико познато, да је излишно и објашњавати.

Али оно што овом приликом хоћемо нарочито да подвучемо то је: да је та наша Шумадија, та наша Краљевина Србија, улазећи у нове ситуације и еволуирајући у проширену државу заслужила и требала да буде искрено и срдечно схваћена, прихваћена, потпомогнута и морално појачана и од свих србијанаца и од свих становника новоослобођених територија, свих честитих Срба, Хрвата и Словенаца.

И то схватање и прихватање од стране све Југословенске браће, требало је да се јави само по себи, не само из неког уображеног егоизма Србијанаца с једне стране, или из неких сентименталних разлога, од новоослобођене браће, већ више из практичних државотворних разлога, те да би се морално и материјално појачавајући ову нападну Србију, која је еволуирала у Пијемонт наше данашње државе, могли да поставе искрени, морални, озбиљни и солидни темељи нашој уједињеној Отаџбини, ради организовања заједничке државе свих Срба, Хрвата и Словенаца са новим култом јединствене Отаџбине.

А да би се ствари могле упутити овим јединим историјски логичким путем, требало је да вође народне и са стране Србије, и са стране новоослобођених покрајина буду на висини ситуације. Наше вође су требали да буду свесни да се има да израђује и организује народна држава, која је само логична последица Карађорђевог почетка и целе преколелетне традиције оне до јуче за све тако симпатичне и привлачне Краљевине Србије. Али на жалост, нико није смео због партиских разлога да искрено и отворено погледа историји у очи.

Наше вође, и са једне и са друге стране, морали су бити свесни: да велики историски догађаји не зависе од воље и интереса само једног човека и само једне политичке странке! — Дубоки, удаљени и најразноврснији су њихови узроци. — Узроци се нагомилавају логичким редом, док се једног дана укрштајући се на најнедокључивије начине, не изразе у последицама које оне праве вође народне, треба: ако су повољне, да их што више користе за срећу и напредак народа и државе; а исто тако и у интересу истог народа и исте државе, да потребним мерама прехране спречавају и отклањају зле последице оних догађаја из историске прошлости, који могу да буду од штете.

Тако раде државници и праве вође народне!

Историја се пише свакога дана народног живота, а савременици су често несвесни величине и значаја оних дана, у којима њихова генерација учествује у писању те историје. — Али историја је већ све оно што је било јуче, а последице од тога јуче

испаштају или користе данашњица, сутрашњица, будућност! — Цели народ, држава па чак и следеће генерације.

А како ми спремамо ту нашу сутрашњицу?

Шта ћемо ми оставити као правац писања историје својој деци — својим потомцима?

За сада, из овог шестогодишњег послератног доба, историја ће нам моћи причати само о: нашој збуњености и необавештености; општем грабежу за власт; корупцији, неморалу и трговини са националним светињама.

Како онда наша генерација треба да настави писање историје у спровођењу народног ослобођења и уједињења? — Кроз култ заједничке државе и заједничке Отаџбине: свих Срба, Хрвата и Словенаца, то је једини одговор!

Зато сви наши патриотски и родољубиви елементи морају без икакве резерве једном да схвате да је: ово наше народно ослобођење, природна и логичка последица Карађорђевог почетка т. ј. оног његовог и народног револуционарног националног покрета и столетне борбе читавих шумадијских генерација, које су следовале светом аманету великих предака на путу ослобођења, уједињења и изградње велике заједнице и државе свих Срба, Хрвата и Словенаца.

Србијански политичари нису имали довољно смелости да то изјаве и отворено кажу.

Свесни, да и нама на оваквом схватању историје и садашњости могу многи чак и родољубиви синови данашње наше Отаџбине учинити замерку, одмах ћемо им овде рећи: да немамо никаквих претензија да им неумесно намећемо да чувају и негују овако високи култ историјске прошлости овог великог почетка и наставка у изградњи наше заједничке државе.

Не! ми само желимо да све ствари поставимо на своје право место, у интересу што бржег обавештења, оријентирања и заједничког настављања онога великог, још пре више од једног столећа започетог историског државотворног народног посла.

И као год што они, који су били активни учесници на Куманову, на Брегалници, на Церу и Колубари, на Кајмакчалану и Добром Пољу нису ни више ни мање заслужили зато, што су рођени у добу кад су се ти догађаји могли да одиграју, од оних наших ранијих генерација из доба Карађорђа и Милоша, али су и једне и друге генерације заслужне што су савесно вршиле своје патриотске дужности, исто тако, нико не може са претензијама замерати оној нашој браћи, из тек ослобођених наших крајева, који притиснути туђинским режимом могу тек сад отворено и

активно да учествују у писању повеснице ових дана наше народне и државне еволуције.

На томе историскоме путу започетом још под Карађорђем данашној послератној генерацији предстоји велика национална борба свих искрених присталица народног и државног јединства трију југословенских племена: Срба, Хрвата и Словенаца.

И та борба судећи по свима предзнацима има да буде дуга, истрајна и немилосрдна. На путу писања историје у знаку овако изложеног настављања изградње државе у духу Карађорђевог почетка, мора наша данашња генерација примити борбу противу свих и сваког ко пречи путеве овом историјском развоју. Мора се примити борба противу свих струја, појава и људи, па ма и једнородних елемената и крвне браће, који из разних узрока немогу или неће да схвате овај природни ток историјских догађаја. Јер понављамо: они су започети још пре сто двадесет година под Карађорђем, путем наше велике и дуготрајне народне револуције и тако су завитлали свој ток, да је наш народ понешен њиме, пред собом стихиски рушио све препреке, водио свирепе ратове, задобијао кржаве победе и срушио многе заблуде, силне династије и вековна царства.

Ето зашто смо напред смело изложили своје гледиште да су наше народне вође и са Србијанске стране, као и са стране делова нашег народа новоослобођених покрајина, требали и морали упутити наше националне ствари овим јединим здравим, и солидним и поштеним путем. Али они су руковођени разним племенским, верским, локалним личним и партиским обзирима, пренебрегли ове најзначајније моменте, и ту је један од великих и можда и најглавнијих узрока нашој овако силно заоштреној унутрашњој кризи.

Ми се морамо вратити ипак на овај пут — као једини правилан! Зато сви свесни и искрени, сви родољубиви: Срби Хрвати и Словенци, морају да што пре схвате и приме искрено к срцу историјску истину: да је наша слободна и уједињена Краљевина само историска последица оног Великог Карађорђевог почетка. Исто тако да је историска потреба да сви треба да прихватимо Шумадију као Пијемонт ове наше заједничке државе. Јер је у њој поникла, још пре сто двадесет година, идеја: „ослобођења и уједињења“, и у њој је колевка ове наше слободне уједињене, велике државе, заједничке Отаџбине, свих Срба, Хрвата и Словенаца.

А да би та наша историска Шумадија, она наша симпатична и атракциона предратна и ратна Краљевина Србија, могла да тријумфује у својој историској мисији, она мора у борби да

истраје до краја. Њен тријумф биће тек оног момента кад буде сваки Србин, Хрват и Словенац, цели наш народ, постао изразити носилац државотворства и високог култа заједничке Отаџбине.

Понављамо: на овоме путу, кроз ево већ друго столеће борбе истрошену Шумадију, треба да искрено помогне цели наш уједињени народ!

Ето, ни то нису смели ни србијански ни пречански политичари отворено да кажу! — Зашто? Из партиских и изборних разлога. Али исто тако искрено мора да се такође и сама Шумадија у себи одрече извесних својих предрасуда, заблуда и илузија, и да се препороди ради препорода целе нације и осигурања целости саме наше уједињене народне државе.

Ето, и то такође никад нису смели наши политичари да нам отворено кажу! Зато је, и још из неколико сличних разлога, о којима ћемо такође искрено говорити, наш народ још збуњен, необавештен и неоријентиран.

Истину, историску истину на среду, па се искрено објаснимо и удружимо све своје снаге да наставимо писање историје у духу оног великог Карађорђевог почетка.

Питање наше интелигенције

Потреба одабирања и препорода

Ето у томе времену, када треба да се изврши читав препорођај једне младе и бујне нације, извесни људи користили су ове мутне ситуације и погнани бесном жељом за брзим богаћењем и олаким животом (макар и на најнедозвољеније начине) довели су до страховите корупције, која је као нека бујица, као нека заразна болест захватила многог и многог великодостојника, и вођу народног, многог државног чиновника и приватног грађанина.

Зараза је се врло брзо ширила, јер су се њом користили и многи антидржавни елементи, који су врло брзо схватили, да је и то један од изванредно zgodних начина рушења наше државе и спречавања, да се у унутрашњем нашем животу средимо.

И тако су одмах после свршених ратова настала времена, кад се почело говорити: да је рат изменио чак и најсветије појмове о основном моралу, тако да су се извесни непријатељи наши почели подло и цинички смејати и нашем приватном и нашем националном моралу.

У таквом једном хаосу од појмова, у једној послератној средини прелупној онакажених и перверзних погледа, разуме се да су

много покушавали и да хоће да се баце блатом на све, и непрезају да се у каљугу увуче све и сваки.

Тако је се појавила и жеља за једном општом нивелацијом. Намерно је се хтело, (и то подвучимо: многи је то радио и са врло интелигентним плановима), да се све стави на један исти ниво, — у коме се ни најпоштенији не разликују од непоштених, — у коме се патриоти и родољуби не разликују од непатриота и антидржавних елемената; у коме се способни не могу да извуку из просечне средине неспособних; у коме се карактери ни мало не разликују од некарактерних. И тако се створило стање у коме се доводе до очајања национални борци и ратници, и шапћући стидљиво се питају: „Зар смо се за ово борили? „Зар смо за ово гинули!“

У томе, ето времену јавила се и код истакнутих вођа народних, код људи који стоје на челу појединих наших политичких странака и фракција, као год и код најмањих функционера државних, код људи свих професија, код људи у државној служби као и код трговаца, адвоката, па чак и сељака, једна страховита неопредељеност и неодређеност у јавним политичким и националним питањима. На све стране се осећа нека клонулост и нехат, на све стране осећа се неотпорност, једне иначе тако жилаве расе; неотпорност која граничи са мекуштвом. И то све, док непријатељи народног и државног јединства и непријатељи наше државе неуморно раде, користећи се оваквом ситуацијом.

Зато је потребно, преко је потребно извршити одабирање и препород нашега друштва, а нарочито наше интелигенције.

Има и у овој нашој хаотичној и узаврелој послератној средини, неоспорно и људи поштених и непоштених, и људи жарког патриотизма и слабијег или и никаквог; има људи способних и неспособних, карактерних и бескарактерних. Али, нас је све покрио неки лажни демократизам и сви смо једнаки, и свакоме се подједнако верује и неверује. А у ствари нити смо ми сви у овоме погледу једнаки, нити прави демократизам захтева то.

Права демократија жели и хоће да сваки буде само на ономе месту и положају, и да има онолико утицаја на ток државних и народних послова, колико му то његове способности, учињене услуге општој ствари и карактер опредељују.

Права демократија хоће да се народи не клањају неморалу, и протекцији, већ карактеру, честитости, вољи способностима и родољубљу.

Свака друга демократија је лажна.

Од ове страховите декаденције у коју наша интелигенција, и на жалост нарочито политичари, гурају кроз пуних шест година

нашу једру и здраву нацију, јер не прогањајући неморал, они несвесно помажу и расуло духова — користе се врло успешно наши спољашњи и унутрашњи непријатељи. Зато прва задаћа оних, који су позвани да мисле и раде на добру и срећи народа, треба да буде: „јавно рећи нашој интелигенцији, да је спас наше нације и спас Отаџбине у првом реду у одабирању и препоруку наше родољубиве интелигенције.“

А то није тако тешко и немогуће извршити! Треба истина напора, треба времена и треба рада, — али ми то морамо извршити!

Ми имамо пуног разлога веровати да је то могуће извршити. — Имамо пуно разлога веровати у то, јер у целом овом збуњеном послератном времену ипак је постојао у врло многим, још некорумпираним и здравим душама наших грађана, један виши инстинкт, једна виша сила која је давала смисла тим људима за вишим животом. И то је у суштини она сила која је и давала нашем народу снаге да истраје кроз ове тешке дане, почетка новог народног и државног живота.

И они, од наших интелектуалаца, који су пристајали па чак и изјављивали да практична политика значи политику компромиса па почели чак и проповедати читаве теорије засноване на послератном неморалу, нису ни за часак били свесни, да тај наш народ, да та наша држава могу да живе, не због те надри практичне политике, већ само зато, што у дубинама здраве душе нашег народа, има још самосвести и чистих појмова о грађанским дужностима и о моралу.

Да; и ако пригушена тешким и свирепим последицама великог светског рата; и ако свирепо притиснута општом клонулошћу и апатијом, поколебаним моралом и корупцијом, ипак је у дубинама многих и многих душа тињала она света искра приватног и националног морала. И та здрава смисао нашег народа се будила усред свега послератног неморала, и давала животне хране и снаге нашем народу и нашој држави.

То је једна виша колективна сила, која је ипак, у овим послератним данима, као данима опште дезорганизације, духовно-везивала међусобно сваког исправног, честитог и родољубивог члана нашег народа, и они и не слутећи један за другог и не познавајући се, били су тим инстинктом тако тесно везани.

Од Суботице па до Битоља и Ђевђелије, и од Титома па све до Сплита и Триглава постојала је та интимна психичка веза у здравим духовима нашег народа, и тајанствено бдила над мутном садашњошћу и бољом будушношћу нашег народа и наше Отаџбине.

То је та виша и невидљива сила, коју нико не може спречити да живи и да корисно и даље бди над будућношћу нашег народа.

То је та сила, коју нико не може оборити и уништити! То је та сила коју неки инстинктивно називају жилавост наше расе, а коју смо ми у предратној Србији изражавали у оној чувеној изреци: „Бог чува Србију!“

И тако поред свих ових недаћа и тешкоћа; поред свих пометених појмова о политичком и друштвеном моралу; поред свих сепаратистичких тежња и верских разлика, и поред свих предракуда и заблуда. — сплетки и покушаја да се унесе забуна у здраве појмове наших свесних и родољубивих грађана, који су имали све до краја светског рата у сваком погледу здраве и врло високе појмове, имало је кроз свих ових збуњених шест послератних година многих од нас, који су се забринуто питали: „па што ми стојимо као пасивни посматрачи свега овога неморала! Што ћутимо кад и ми имамо у себи толико и снаге и воље за корисним радом?“ — Што се и ми не организујемо и што се и ми не спремимо да поново примимо борбу за бољим и срећнијим данима, за лепшом и сјајнијом будућношћу. Зашто, кад ево и после оног правог војничког рата, морамо да примамо, и кад смо најскромнији и најповученији, ипак борбу, па чак и борбу противу корупције и борбу за препородом, борбу за пречишћавање наше интелигенције, ради препорода самих себе и препорода нашег народа. И многи од нас, очекујући да се појави једна таква патриотска и надстраначка акција, пришли су Народној Одбрани и изјављују и обећавају, да ће јој они одмах и радо, на томе путу жртвовати све своје интелектуалне, моралне и материјалне снаге.

Само она мора што пре и најенергичније да пође тим путевима! Јер ћемо иначе дочекати да се и оствари још један парадокс, као што се то већ навештава, да корумпирани вичу „доле корупција!“

Заблуде наше „демократије“

„По Србији зелени се трава“

„Краљу Петру одсечена глава“

(пева у току светког рата чета кадета Шефкије Вехмена данас Министра Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. И то баш Министра за Социјалну Политику).

Као год што смо начисто са тим да сваки рат доноси собом низ повољних момената за победника, исто тако не смемо никако сметнути с ума да рат оставља за собом и низ рђавих последица, које као дубоке друштвене ране још дуго иза рата пеку и тиште

народни и државни живот и побеђенога, али исто тако и самог победоца.

Па не само то, него често рат има као последицу и читаве парадоксе јер доноси нове заблуде и нове илузије, баш код победника, а опет на против, код побеђених народа живље приближање, веће и искреније скупљање и брже организовање за евентуалне нове тешкоће и недаће.

О овој историјској и психолошкој тако разумљивој истини, код нас се ових пет година није водило ни мало рачуна, ни у унутрашњој ни у спољној политици.

Па што се о томе мало водило рачуна у самоме почетку, хајде и да нађемо мало оправдања, али што се и данас врло мало размишља по томе, као и по многим другим питањима из области политичке психологије, и све се и даље живи у заблудама и илузијама, то се више не може и не сме ничим правдати.

Истина је, — да смо ми ушли пуни одушевљења и илузија на територије, за које смо од најранијег детињства знали да су насељене чистим нашим елементима: Србима, Хрватима и Словенцима, — који, нас Србијанце као ослободилачку браћу, жељно очекују.

Тако су нас учили, тако смо читали, тако смо веровали.

У то су нас још више убедили они величанствени дочеци, здравице и говори приликом уласка наших трупа.

Ми смо наивно и не познавајући право стање ствари, и не познавајући све страховите психолошке последице великих ратова, чак и за победнике, били у једној колективној заблуди и дуго остали у илузијама.

Другачија је била она права стварност! Она нас је исто тако брзо и немилосрдно ошинула, и ми је и сад још осећамо. Али заблуде и илузије су биле тако јаке, да се ми ево, још ни данас, не можемо да освестимо, и још лутамо.

Да; — ми се још ни данас нисмо освестили, прибрани и правилно оријентирали.

Ми још и данас лутамо по пучини неизвесности, и не можемо никако да схватимо право стање ствари. А у истини, ситуација је само оваква: улазећи у наше крајеве, ушли смо и на територије једног срушеног царства, на којима су нас чекали људи, чији су осећаји и расположења били у главном две потпуно супротне крајности, и изражени у главном у два супротна и већ постојећа менталитета.

Једни одушевлени братством и опијени остварењем својих вековних снова о ослобођењу и уједињењу, а осећајући да су стекли своју државу, поверише даље старање о народу и држави

са пуним поверењем државним владама, њ латише се својих редовних грађанских позива и дужности. Али они други, — не расположени исходом светског рата и новим стањем, са осећањем да су изгубили своју државу, брзо почеше у својој озлојеђености, у бризи за својим опстанком, а у неповерењу према новом стању и новој држави, која има своју владу у оном омрзнутом Београду и Србији, у којој су многи од њих до јуче били баш и лично, и то као победници и освајачи, они дакле брзо почеше да се прикупљају и прибирају један уз другога.

У осталом, психолошки врло објашњиво и врло разумљиво. И пошто је то прикупљање било из бриге и страха од новог послератног стања, то сви ти нерасположени и забринуте елементи, разуме се, поверише вођство оним истим људима, који су их водили и у старим временима, пре рата и у току рата, и све док их „не поробише“ ови Србијанци. И вође им постадоше баш они људи, који су их и раније учили мржњи на Србе и Србију и који немаре нове ситуације и — за њих — нову државу.

И тако, потпуно психолошки разумљивим и логичким путевима, организоваше се врло брзо сви они елементи, који су се осећали да су они у новој ситуацији националне мањине, и који се уплашише у својим племенским и верским зебњама од новог Србијанског и Балканског режима. — И од оних Србијанаца, које су им и сама досадања њихова држава и цела јавност и све њихове вође до јуче представљали као: свирепе, немилосрдне и покултурне људе.

И тако! у својој инстинктивној озлојеђености и атавистички урођеној омрази и потцењивању, али и у зебњи, бризи и страху од Срба, а специјално од Србијанаца, појавише се врло брзо читави одбранбени и добро организовани фронтови: анационалних, верских и племенских елемената.

И пошто смо ми ушли у све крајеве у знаку братске љубави, у знаку демократије и парламентаризма, то су вође свих тих — према новом стању нерасположених и резервисаних елемената, — и ако на демагошке, али на врло брзе и по себе корисне начине, искористили те наше и сувише демократске погледе. И одмах су успели да организују своје једномишљенике за једну нову врсту борбе: за самоодбрану својих националних, верских и племенских интереса, и то, по спољној форми, на најлегалније начине. Исто тако су врло лако успели да буду изабрани и за народне посланике својих група, и у пркос и вајосновнијем моралу, а као најизразитији доказ нашег банкротираниог парламентаризма, министроваху и министрују у нашим владама. — Данашњи Министар Правде Халид Бег Храсница је, веле, за време окупације Србије, као

члан аустроугарског преког суда у Крагујевцу осудио 41 невиног шумедијског сељака на вешала.

И тако, појављујући се сад и у парламенту и у влади у улози националних хероја својих организација, ови људи привезаше своје масе тако чврсто, да се оне појавише, у још слабој и младој држави, као најјаче и најпоузданије организоване групе.

А да би њихове вође давале и душевне сатисфакције и хране тим својим организацијама, морали су их стављати и у покрет, па чак и у акцију „ради одбране својих колективних интереса, који су угрожени од државотворних елемената, и од државе који носе „полукултурни“ Београд и Србијанци.“

Занешени славом наших победа, и заведени заблудама и илузијама као и депласираним применама извесних принципа демократије и парламентаризма, демодираним у овим послератним данима, а тако упућивани и од својих вођа, — наши државотворни елемети поделише се у политичке странке и оставише, као што је познато, сву бригу и старање о народу и држави само: влади, парламенту и представницима државних власти.

Међутим, они незадовољни елементи, у своме атавистички наслеђеном нерасположењу према Србијанцима, и у својој озлојеђености и према самој држави, — користили су све те моменте ове опште повучености родољубивих елемената, као и слабост још несређене државне администрације и државних власти, и у својим жељама узеше незапамћене слободе. И те њихове често и нелојалне жеље почеше ићи чак и на штету и самих државних интереса.

И тако, окуражени тим унутрашњим па чак и спољним ситуацијама које су често скретале на себе и сву пажњу београдских влада, искористише сви ови незадовољни елементи безброј прилика, у којима су видно доказивали да су свесни својих моћи и да знају шта хоће.

И на све то вође наших политичких странака, који су и носили наше послератне владе и режиме, и даље су живели у заблудама. И разуме се држали у истим заблудама и своје партијске масе, доказујући им: да они немају потребе да се за све то узнемиравају, јер ту је држава.

И зар је онда чудо што су незадовољници, — тако већ добро организовани, почели тражити потпоре и ослонца и ван наше државе, и то на врло нелојалне и недозвољене начине.

И тако се појавише у првоме реду: Хрватски и Словеначки сепаратизам, који убрзо као реакцију изазваше, истина слабији, али ипак сепаратизам извесних Срба; па се појавише и клерикалне — верске организације: католичка (Корошец) и муслиманска (Бо-

санска). За тим се појавише, па чак и јавно манифестоваше своје постојање и анационалне организације: немачка (културбунд), мађарска, бугарска, турска, (џемијет), румунска, арбанашка и бољшевичка.

И све то заузе став према држави: да је што више користи за своје организације, ма и на штету државних интереса.

Родољубиви и државотворни елементи, као што рекосмо, и из својих личних заблуда и из заблуда њихових најизразитијих партијских вођа, груписаше се само по политичким странкама: радикалској, демократској, земљорадничкој, републиканској и социјалистичкој.

И вероватно, чак и искрено, решени, на један демократски и парламентарни живот, вође странака почеше водити борбу за добијањем што већег броја присталица, гласача и парламентарне већине, са крајњим циљем: добити, као већина, и државну власт у своје руке — ради спровођења не државног већ свога партијског програма.*)

Живећи тако у заблудама, маса наших политичара је веровала и наилазила на погрешне закључке о томе, да ће тим путем придобити за своје партијске програме и све оне остале елементе на новоослобђеним територијама; па да ће се чак, пред здравим политичким програмима наших државотворних странака, поколебати и све ове организације националних мањина, као и оне племенског и верског карактера.

Колико су те предпоставке значиле собом најнаивније илузије људи иначе можда са искреним и родољубивим намерама, и колико су се све њихове лепе наде разбиле о грубу стварност живота, познато нам је данас и сувише добро. —

Баш ради спровођења праве демократије морало се рачунати са психозом већ израђених политичких оријентација; изграђених, на интимним осећајима свих напред поменутих група и организација: анационалних, сепаратистичких и племенских. —

Исто тако морале су се, са дубоком проницљивошћу државника, упознати у психолошком погледу свака од постојећих група, и према свакој водити и другачију и нарочиту политику. И тако, са законом у руци скидајући постепено све оне предрасуде и обзире, због којих је извесна организација нерасположена и резервисана у односу на државу, на Београд и на Србијанце,

*) Има ли већег безумља но што је факат да ми за шест година нисмо изједначили закон, а само смо један закон пронели кроз све крајеве — „изборни закон са тајним гласањем“, који је као што видимо само ојачао баш федералстичку идеологију и учинио да данас наше владе и режими зависе од Радића и Храснице и Коросеца... Џемијета и Крафта...

довести их до измене веровања и менталитета. И до нових убеђења и погледа на државу.

Место свега тога ми смо живели и даље у заблудама. — И тако пуни илузија прилазили смо им са нашим, чак и претрпним политичким странкама.

И на томе путу пуном заблуда, претрпели смо врло велика и скупа разочарења.

А једно од најскупљих разочарења, несумњиво да носи у себи данас већ добро познати политички факт, да су се многе од тих организованих група и међусобно удружиле за заједничку борбу.

Тај случај је са федералистичким блоком: Радић, Спахо, Коршоце. Исто тако је познато како је свака од ових организација у тој одбрани прелазила у згодним приликама и у напад, искоришћујући час радикале, час демократе, а на штету и државних финансија и општих интереса, као и на штету и самог политичког и националног морала.

И тако данас и федералистички блок и све политичке организације националних мањина, врло успешно искоришћују ове наше још несређене прилике, које су између осталог погоршане нашим заблудама, нашим заостреним партиским односима и међусобном борбом за власт. И тако и данас у Давидовићевој влади тријумфује победа тих група федералистичког блока својом већином. У Краљевској влади данас са $\frac{2}{3}$ министара слави победу аустријанштина над ратним победницима својим. И над Шумадијом, којој опет има правду да дели Храсница.

Што ови елементи одржавају врло често везе и са својим сународницима и једномишљеницима са стране; што уцењују наше државне владе и политичке странке; што се наше политичке вође понижавају у компромисима са њима, те тиме понижавају и целу нашу нацију и државу; што нас тиме спречавају у решавању наших елементарних послератних социјалних и националних питања — на све то се наши заслепљени и заблудели партиски политичари врло мало базирају.

И све се то врши у неком знаку недотупавно тумачене демократије и парламентаризма, док у суштини то је корупција и неморал.

„По Србији зелени се трава“.....

Расправимо појмове

Јесте!

Наш унутрашњи живот је пун заблуда и збуњености. А и како би могло бити друкчије, кад нас у те заблуде стављају и то по најчешће баш саме вође наших политичких странака. И што је најтрагичније, то је, што они тако поступају вазда из партијских и личних рачуна, увијајући борбу за влашћу у неке моралне, демократске, парламентарне па чак и патриотске и националне разлоге.

На тај начин се дошло и до таквих ситуација, да данас наши политичари најосновније принципијелне државне и најјасније националне појмове, на толико разних начина објашњавају, да није никако чудо, што смо ми, као друштво, данас једна блудећа људска маса, без икакве опште народне организације и још без јасно израђене идеологије.

Опортунистички, и на заводничке и демагошке начине тражећи што већи број гласачких куглица, наше данашње политичке странке иду путем недозвољене експлоатације поверења својих гласача. И пошто се у томе не разликују, и све употребљавају и најдемагошкије методе само да дођу на власт, то се не треба ни чудити овој душевној пометености у којој ми још и данас живимо.

И тако, заблуђујући наше широке масе, води нас чак и наша штампа и журналистика на кривудава путеве партијских и личних интереса, а много мање, па често и ни мало оним правим путевима, који једино и воде правом стазом истинитих општих интереса ка народном јединству и снажењу државе.

Узмимо за пример политичке догађаје из наше најближе прошлости и данашњице! Зар нам њихов развој и психолошке последице очито не говоре: како често политичке вође, правећи своје комбинације на предрасудама и на заблудама, уносе страховиту забуну у своје рођене бираче? А кроз такав рад разуме се и у нашу штампу, и у нашу јавност, и у све слојеве нашега народа. —

Зна се колико су радикали осуђивали акцију познатих Илланских интелектуалаца (како су иницијатори сами себе називали), као и да су због тога раскинули чак и све везе са демократском странком са којом су дотле били у коалиционој влади.

Исто тако се зна, да је радикална жеља за чисто партијском владом произвела једну врло штетну изборну борбу, у којој су, радикали ишли са паролом противу демократа, а демократи ишли само у знаку рушења радикала.

Као логична психолошка последица једне тако несмишљене и партиски затроване политике, настала је појава, да су се наши државотворни елементи као најогорченији непријатељи борили међу собом, а да су исходи избора показали, да су се две наше, ипак најсолидније политичке странке, међусобно клале зато, да би из целог тога окршаја изишле ојачане оне струје, покрети и политичке странке, чија је искреност у односу на нашу општу ствар и државу још врло сумњива.

Радикална странка је истина, добила на мартовским изборима 1923. год. 108 посланика, али је увиђајући сву тешкоћу за одржањем хомогене радикалске владе, почела одмах преговарати са свима осталим парламентарним групама, само не са демократском.

Исто тако врло добро је позната и акција радикала из тога времена и њихов споразум са федералистичким блоком, онај тако познати „Марков протокол“ закључен са вођама тога у суштани сепаратистичког блока г. г. Радићем, Спахом и Корошцем.

Тај су корак, поред свих наших чисто националистичких кругова, осуђивали и сви демократи, и целокупна њихова штампа. И то баш и они демократски кругови, који су активно ишли и на познати загребачки конгрес. Сигурно ваљда зато, што су те преговоре водили сад радикали. —

И кад се већ чинило да је споразум између радикала и сепаратистичког блока већ једна, тако рећи осигурана могућност, демократи су отворили најжешћу кампању противу ове акције радикалске странке и њене владе.

И тако је настао моменат, да баш она иста радикалска влада и радикалска странка, која је раније онемогућила не само опстанак у странци, већ и на самим овим последњим изборима чак и мандат, једном од најизразитијих пионира, бораца и вођа радикалске странке Стојану Протићу, због „сумњивог шуровања“ са федералистима и сепаратистима, — она сад иде оним путевима, због којих је Протића и одгурнула из својих редова. Она сама убеђује да у овој земљи нема антидржавних елемената, већ да се треба братски споразумети са Радићевцима, ма и путем федерације, па евентуално чак и ампутацијама.

Сравнимо политички морал и концепције о здравој народној и државотворној политици и код демократа и код радикала.

Зар није све то једно и исто? — Само под разним изговорима.

Зар то није само најпримитивнија и безумна трка за влашћу!

Где су ту интереси народног јединства, и где су ту здраве гаранције за тековине народне, које су још од Карађорђа и Ми-

лоша све до Куманова, до Кајмак Чалана и Доброг Поља, кр-
ваво течене.

И што се народ оваким радом држи у заблудама и општој
забуни, што се оваким експериментима доводи у питање и до-
банкротства читава једна народна и државна идеологија, — на то
се наши партиски, племенски и верски политичара још увек
слабо обзиру.

Исто тако врло мало их се тиче и врло мало се обазире на
факат, што огромне психолошке последице тих заблуда носе у
себи и општу пометеност и опште душевно лутање и расуло.

О томе се у нас, као што је познато, и дан дањи води врло
мало рачуна.

Али вратимо се на ток мартовске и априлске кризе из
1923. г.!

Заиста! са гледиште националног и државног ова ком-
бинација радикалске странке са Радићем, Спахом и Корощецом
била је нездрава и за сваку осуду. Али исто тако је било не-
симпатично и то, што су се сад улоге измениле, и што су сад
радикали показивали сву вољу за давањем концесија федерали-
стичким и сепаратистичким струјама, док су баш оне исте демо-
крате, који су и изазвали загребачким конгресом из 1922. год.
целу ову кризу, заузели према тој радикалској акцији потпуно
непријатељски став.

Радикали су ипак из тога опште народног расположења
извукли наук.

После великог народног збора на Теразијама, на коме су
људи свих политичких странака јавно устали противу попуштања
пред радићевцима и осталим федералистичко-сепаратистичким еле-
ментима, радикали напустише ту акцију и образоваше само чисто
партиску радикалску владу.

Истина, то је била једна довољно незгодна солуција, али у
сваком случају боља и згоднија, но даља попуштања федера-
листима и сепаратистима, и боља но спремање терена већ про-
нонсираним претњама за ампутацију.

То исто питање изазвало је и последњи расцеп демократ-
ске странке.

Истина Давидовићевци се теше да се је оцепило свега 15
посланика са Прибићевићем, а да их је остало 34 за политику бло-
ка, али је баш и међу тих 34 посланика вероватно један део, који
се из обзира опортунитета и на евентуални губитак мандата, уча-
урио и сервилно иде тамо где је већина.

И са свега тих 34 српских посланика прави се споразум
Срба и Хрвата.

Ова група је направила тај споразум с Радићем после свих његових издајничких изјава и после његове дефетистичке акције у иностранству: у Лондону, где је тражио интервенцију страних сила у наше унутрашње ствари, и у Бечу, одакле тражи ревизију Букурешког мира и где сазива конференцију националних мањина у које рачуна: Хрвате, Словенце, Црногорце, Македонце и Босанце. Као и после приступања московској сељачкој интернационали.

И Г. Давидовић баш тада тражи и напослетку и добија мандат за састав једне владе, која се ослања на помоћи Радићевих посланика, који се и поред положене заклетве, слепо држе свога вође који из Беча Лондона и Москве не признаје ни Устава, ни монархије ни државе у опште.

Г. Давидовић је прошле године у Скупштини категорички тражио од радикалне странке да објави „Марков Протокол“, називајући издајом државе и сами покушај да се с Радићем направи један такав споразум.

А данас опозициони блок са Радићевцима и целим још увек постојећим федералистичким блоком узима владу у своје руке и ипак још држи све у тајности и ништа нам више не објашњава, до ли само приводи у дело „рушење Пашићеве корумпиране владе.“ И то се све дешава под вођством истог г. Давидовића, који је онако говорио једној најјачој странци, која је на изборима добила 108 посланика и која је покушавала да се споразуме с Радићем онда, док је он био још грађанин ове земље, — а не одметник као данас. —

„Нема победника!“....

„Нема побеђених“

(Демократска странка)

Кад је г. Давидовић прошле године увидео да се политички догађаји развијају мимо његових партијских обзира и да он у целој овој ситуацији остаје без већег утицаја, он је покушао да пренесе партијску борбу на терен борбе за народно јединство свих Југословена.

Али сад настаје оно што је најинтересантније, то исто сад хоће и радикали.

Сад и радикали исто тако устају у одбрану народног јединства и коалирају се са групом Прибићевића, групом која је *вазда* водила и под Хабзбурзима најогорченију борбу за исту идеју.

И радикали се потпуно одричу и најмање слутње за ма какву ампутацију, и сада поново и отворено стају на бранич јединственог народа и јединствене и недељиве државе. Па радикали иду и даље.

Г. Никола Пашић у својству Председника Краљевске Владе и у име целе радикалске странке даје једну изјаву, за коју је огромна штета што је, вероватно само из партиских разлога, није дао бар пет година раније. Та изјава г. Пашићева бије истином као ни једна политичка изјава после ујединења, а у нашем парламенту за свих пет година од нашег народног ујединења није пала тако истинита и громка реч.

....., Наша држава не представља истовремено и Отаџбину за нас све“...

„Демократи који се хвале да су најдржавотворнија странка, удружују се са Радићевцима, познатим противницима ове државе, чији су и рад и идеологија уперени противу темеља на којима почива држава“... Изјављено је гласно у нашем парламенту. —

Пошто ова студија наше националне и државне кризе, као и моја ранија акција у листу „Препород“, и почива на томе факту да су и Радићевци, између осталих, шестогодишња сметња правилног развоја и снажења ове државе јер су до сада и њихова идеологија и цели рад уперени противу основних темеља на којима почива наша данашња држава, то је тако природно, да је по моме мишљењу г. Пашић са својом радикалном странком, и ако мало касније, ипак благовремено скинуо досадањи вео лажно демократских заблуда са својих очију, и да сад радикали гледају истини право у очи.

И док данас радикална странка мисли и говори овако, и док се са њоме солидаришу и слажу и сви осведочени и прекаљени борци из оних тешких предратних и ратних година, дотле, читава једна група наших партијских политичара, од 34 народних посланика демократске странке, поново пада у психолошке заблуде и повлачи собом и један знатан део добронамерних и безазлених грађана у вртлог тих истих заблуда.

За доказ тога ево, чујмо и подвучимо, шта нам се данас поручује од стране партиских вођа тог другог дела демократске странке.

„Демократска странка налази да се наша земља несме поделити на два тора, на победиоце и на побеђене, на држатворне и антидржавне“...

„Наша земља се несме поделити на победиоце и на побеђене!“ Лепо речено! — Али, колико заблуда и илузија у свему томе! Зар нису постојале и зар још не постоје две супротне

идеологије, које су се сударале у светскоме рату у крвавим биткама вођеним кроз неколико година ратовања између Српске и Аустро-Мађарске војске, и које се сударају још и данас.

Једна идеологија је „наша“, а та је: Ослобођење и уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца, кроз слободну народну државу.

Друга је идеологија овој нашој потпуно супротна; то је идеологија оног заблуделог сепаратистичког и аустриског дела Загреба, Љубљане, Сарајева и т. д. која је значила борбу за уништење наше напред поменуте идеологије: т. ј. борбу за онемогућавање баш тог нашег ослобођења и уједињења у независну народну државу.

Та друга идеологија била је а и данас је још, она иста хасбуршка идеологија; она иста која је била идеологија Беча и Пеште.

И како ћемо ми моћи да докажемо оним елементима, који у себи интимно осећају да је са нестанком Аустро-Мађарске побеђена и срушена и сва њихова отпорна и огорчена акција противу омрзнутог „Београда“, како да их сад убедимо, да они данас нису побеђени! Како да их у томе данас убедимо, кад су и они сами свесни и осећају да им је ово ново стање нашим победама насилно наметнуто.

И докле год на нашој територији буде људи, који су и пре и у току светског рата били противници не само идеје нашег народног уједињења, него су шта више и жарко желели и припомагали да се уништи чак и она наша мала Краљевина Србија као Пијемонт, ми неможемо, никаквим партијским прогласима, или, ако хоћете чак ни државним указима, да укинемо, и избришемо осећаје оних елемената који се сами осећају као побеђени.

Како ћемо их ми данас и при најбољој вољи убедити: да они, баш у томе истом крвавом рату који су водили за уништење Краљевине Србије, нису побеђени!

Нико их у томе неможе разуверити, јер од тих наших суграђана, многи и сами осећају да је њихова цела идеологија у рату побеђена.

„Наша земља несме се делити на победиоце и на побеђене!“

Како то заиста лепо и широкогрудо, како беспристрасно, великодушно и демократски звони!

Само, колико је у томе психолошких заблуда и илузија код оних, који су издали овај проглас! И колико ће тек заблуда и илузија они посејати у наш безазлени и лаковерни свет!

Јер права истина лежи као што напред рекосмо у томе: што „у овој нашој држави има и победника и побеђених“.

А ко су ти победници, као и ко су побеђени?

Кад се већ упуштамо у таква питања, дужност нам је да одмах на то и одговоримо.

Победници су сви они родољубиви грађани ове наше Уједињене Отаџбине, који су: било као активни ратници, било као политичари или национални борци искрено сарађивали на остварењу велике идеје ослобођења и уједињења свих Срба, Хрвата и Словенаца у заједничку и независну државу.

Победници су сви они наши грађани, који су искрено и одушевљено прихватили нашу општу идеологију народног јединства: и који верују да смо ми Срби, Хрвати и Словенци по раси, језику, по осећајима и заједничким политичким, економским и осталим интересима, један народ.

Победници су сви они, који се осећају у овој нашој народној заједници срећни и задовољни што су је доживели, и који је препостављају свакој другој држави, јер је ова наша Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца уједно и њихова Отаџбина; за коју су они вада спремни жртвовати се и физички и морално и материјално.

А ко су побеђени?

Сви они који се нису и неће да помире са стањем које су им, историја, наша храбра војска као и напори и жртве родољубивих и држатворних грађана кроз своје победе наметнули. Они су побеђени јер је њихова идеологија побеђена, јер је створена држава противу њихове воље, противу њихове жеље; јер су они све чинили, да се тај факат по сваку цену спречи.

То је једина и тачна истина, и друге истине по овом питању нема! Другачије не може ни бити, па ма како то добронамерни и наивни људи замишљали и желели.

Само тако се пише историја!

Само тако се може остварити и наша велика идеја народног духовног јединства.

Иначе са варљивим и пуним самообманама ускликом: „Наша земља се несме поделити на победиоце и на побеђене!“ Ми оспоравамо и сами свету истину да смо ми и наша праведна народна ствар срушили све остале супротне идеологије, и из крвавих ратова, а остварујући наш вековни национални сан, изашли као победиоци.

Зар негирати да смо победници у овој држави ми, крвави и изломљени остаци оних ратничких генерација, које су се свесно и раскошно жртвовале у служби те наше велике народне идеје!

Зар то не значи омаловажавати, па чак и порицати и сами смисао свих оних милијона жртава палих синова мајке Отаџбине,

Кроз нашу националну кризу

који проливајући своју крв свесно легаше у мрачне гробове, верујући у победу наше велике народне идеологије.

И данас, кад живимо у знаку победе те велике идеје, данас треба да презремо сву историску прошлост нашу, данас треба да заборавимо чак и на свете аманете наших предака и на прошлост нас самих, и да онима, који се и сами осећају да су „побеђени“, узвикнемо: ми нисмо победници, а ви нисте побеђени!

А кад нема после овако крвавих ратова ни победника ни побеђених, онда морамо да се запитамо: зашто ратовасмо? зашто крв пролисмо? зашто посејасмо толике милијоне гробова по даљем разбојиштима целог света!

Зар је таква та послератна демократија да из опортунитета цинички негира и најсветије моменте и најсветлија факта најближе историје народне!

То је, са националног становишта банкротство наше послератне демократије пред сепаратистима.

Путеви ка духовном јединству

Ако хоћемо искрено да разговарамо о нашим послератним националним и државним питањима, треба у првом реду да се постарамо да уђемо у интимне дубине оних осећаја, мисли и размишљања, које су имали милијони наших палих другова у седмогодишњим ратовима за ослобођење и уједињење.

Па одмах после тога да пођемо и трагом осећаја и размишљања, као и трагом интимних закључака оних наших преживелих ратника и националних бораца, пре и током великог светског рата, који су носећи високо своју војничку и народну заставу, подносили све тешкоће, преживљавали све страхоте, жртвовали све.

А ово су несумњиво све чинили као крвави заточници велике народне идеологије: „Ослобођење и уједињење три племена јединственог народа Срба, Хрвата и Словенаца.“

Исто тако постарајмо се, предано и искрено, да се не огрешимо ни о осећаје нити о мисли оних родитеља, супруга, синова, кћери и најближих сродника и пријатеља, у нашим великим ратовима палих другова; палих у знак велике жртве пред олтаром изградње заједничке Отаџбине: Срба, Хрвата и Словенаца.

Прођимо кроз ову Богом обетовану земљу, с једног њеног лепог и богатог краја на други, и саслушајмо гласе оне праве

истине, коју тајанствено жубори душа нашег уједињеног народа! Покушајмо искрено да на тај начин средимо погледе и становишта на којима треба изграђивати темеље нашег духовног народног јединства и темеље наше уједињене Отаџбине и државе.

Запитајмо ту народну душу кроз све крајеве кроз сва племена, кроз цело Српство, Хрватство и Словенство.

Питајмо је: шта је тишти под небом ове наше заједничке Отаџбине?

И саслушајмо је искрено.

Питајмо их све Србе, Хрвате и Словенце да ли су свесни шта су њихове заједничке тежње и заједничке жеље.

Упознајмо се међусобно и што пре, да бисмо се могли једном објаснити!

Зар нема између нас ни један виши и заједнички политичко-економски, дакле општи материјални моменат, и зар не постоји један виши психолошки појам срцу свакога Србина, Хрвата и Словенца приступачан!

Зар су тако страшне препреке те племенске, верске, класне партијске и провинцијске разлике, да ми не можемо да се објаснимо ни који је тај заједнички моменат, који је тај виши и заједнички појам, који су изнад свих других обзира, који су изнад свакога и изнад свих нас. И уверени смо да нико несме порећи да ми: Срби, Хрвати и Словенци, имамо заједнички тај виши политичко-економски моменат. Он код нас постоји, јер постоји стварна наша народна заједница — постоји наша држава, као Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.

Како смо дошли до ње?

Само кроз животну енергију нашег народа и ратним победама наше народне војске. А у лојалним споразумима са нашим суседима и свима страним силама — члановима светске заједнице — наша држава добила је, после наших успешних и победничких ратова, — своје данашње границе.

Наша држава је и признато правно тело међународне заједнице, и њен живот и опстанак морали су акцептирати и сви пријатељски, и сви нама непријатељски расположени народи светске заједнице.

Веће гаранције за успешно напредовање, лепшу и срећнију будућност нема ни један други народ ни једна друга држава.

Па да у овим нашим расматрањима идемо и даље.

Имамо ли ми сви Срби, Хрвати и Словенци и заједничких интереса у снази и јачини те наше заједничке државе, у коју је организован наш уједињен народ у својој рођеној и заједничкој Отаџбини.

Осврнимо се на нашу несрећну и трагичну прошлост подвојености и дугог и вековног робовања туђинским режимима и подчињености туђинским народима.

Да ли смо ми Срби, Хрвати и Словенци све до 1918. год. били разједињени и раскомадани по вољи својој или по вољи туђина и наших дојучерашњих непријатеља и господара?

И сувише је јасно само по вољи и у интересу наших непријатеља.

И да ли је та наша политичка подвојеност и раскомаданост била природна, сама по себи зато што ми нисмо имали смисла за заједничким животом, или је била изведена само механичким и насилним путевима?

Све су то била дела само наших опште словенских непријатеља, и то оних истих, који су и данас заједнички непријатељи свих Срба, Хрвата и Словенаца, и нашег народног јединства и наше заједничке државе и наше уједињене Отаџбине.

Па кад су наши непријатељи могли нама да владају само силом и само насилним путевима и то баш стварајући само силом својих бајонета ту нашу народну подвојеност, да ли њима годило наше данашње уједињење Срба, Хрвата и Словенаца.

Не, никако не!

И зар баш у томе њиховоме негодовању поред свих осталих разлога, ми не налазимо један од најјачих пострека за што бржим народним уједињењем и стварањем што снажније и јаче наше данашње слободне народне државе Краљевине свих Срба, Хрвата и Словенаца.

Пођимо и даље!

У којој другој држави је раније могао сваки Србин, Хрват и Словенац да у овој мери и пуној слободи користи и развија све своје личне способности, и да нађе тако широко и отворено поље за своје развијање и напредовање и: материјално и економско и умно и морално!

Где смо ми могли слободно да утичемо и на правац и ток државног живота?

Нигде! Јер то може само рођена Отаџбина, организована у слободну и јаку државу, да даде својој рођеној деци.

А ми још и данас, и поред свих ових великих заједничких момената и огромног посла, који нам предстоји, за изградњу ове наше заједничке државе, лутамо и не стекосмо још онај праведно заслужени мир.

Ми још живимо у вечитим трзавицама, у једној вечној забуди; заведени још увек неким племенским, верским, партијским и покрајинским предрасудама, заблудама и илузијама, које и јесу

главни разлог свему овом још несређеном стању и свој овој напрегнутости наших раздражених нерава.

Нико од нас у овој бесној трци за превласт овога или онога племена, ове или оне религије, ове или оне класе, политичке партије (па чак се иде дотле да се тражи и превласт појединих котерија и личности); нико се још не нађе, да као психолошки лекар, испита потребе нашег уједињеног народа, његове боле и његове жеље и да му као лекар, са пуно ауторитета препише лек у виду једног јасног и одређеног програма — и националног и државног.

И нико да све то прикупи, сабере и среди, и да нам данас, кад повијани бесним ветрима наше трагичне прошлости и насилне разједињености, лутамо по пучини неизвесности и неопредељености, стави то, са пуно ауторитета енергије и решености, у виду нашег новог народног и државног програма, на срце и душу.

Зато ми и не можемо још овако погнани вијором догађаја, да се средимо и душевно примиримо, после ових ужасних удара и рана, које су нам наши непријатељи у прошлости и светском рату задали.

Али и ако наш народ још лута и тражи, ипак сви родољубиви грађани наши траже једно исто. Траже исто без обзира на све досадање разлике, распре и међусобне заваде и препирке; траже једнодушно: бољи, срећнији и слободнији живот т.ј. најпрече и најбрже путеве за ред и мир, сигурност и поредак, културни и економски напредак, свих честитих грађана у нашој уједињеној и ослобођеној Отаџбини; у нашој заједничкој држави.

Зар баш и та једнодушна жеља не означава, да је и поред свег овог духовног хаоса, наш народ ипак кроз опште потребе, а ради заштите и личних и појединачних као и општих интереса, почео сам од себе да изграђује и опште жеље и опште захтеве, у својој заједничкој држави — својој Отаџбини.

А чим се појављују овакови психолошки моменти, онда је то видан знак да је већ припремљено земљиште и за образовање и других општих осећаја, интереса, потреба и жеља, које ће под умешном руком искрених народних политичара — државника, бити прихваћене, разрађене и натраг народу враћене у виду наше нове народне идеологије. А та наша нова идеологија већ има својих оправданих разлога, јер Србин, Хрват и Словенац имају поред заједничког расног порекла, заједничког језика, заједничких обичаја и традиција, још и следећа четири заједничка психолошко-политичко-економска момента: заједничку државу, заједничку Отаџбину и заједничке потребе и интересе са израженом заједничком жељом за ред, мир и поредак.

А кад поред ових расних, језичних и осталих науком и искуством признатих момената, већ постоје и овако изграђени ова нова четири момента, онда је само још на нашој националној и државотворној политици, да их што пре прихвати, искрено изађе народу у сусрет, потпуно сређеном народном „државотворном идеологијом“ израженом у једном јасном државном програму.

Као једну од највећих препрека нашем духовном јединству, многи од наших политичара спомињу и менталне разлике. — Али они то говоре опет живећи у заблудама, јер политичка психологија — као наука — говори сасвим другаче.

Ево примера!

Кад је Лајбниц још пред 200 година изрекао своју велику психолошку опаску да: „васпитање може изменити менталитет једног народа током година мањим од једног столећа,“ онда је он сигурно мислио на већ формиране и пре много столећа организоване народе и државе, са већ устаљеним и скристалисаним менталитетима.

А данас за оног ко познаје онај огромни психолошки утицај и моћ сталног васпитања једног народа у извесном правцу, као и олакшању акцију због модерних савршенијих комуникативних средстава за тај рад: школе, пропаганда, књига, журналистика, железнице, телефон и т. д. и т. д. он може рачунати са еволуцијом менталитета код организованих и скристализованих народа, и у краћем року од онога, који је Лајбниц још пре два столећа могао предвиђати.

А шта тек да речемо о овим нашим данашњим менталним разликама, које су само племенског и верског карактера, и последица ранијих предрасуда и заблуда, које потичу само из раније подвојености и потпуне оскудице у међусобном познавању. И из оскудице знања јасних факата историјске прошлости, и због великих наших рођених грехова кроз ових шест година, противу позитивних истина из области политичке психологије.

Ми смо још у фази само племенских менталитета и верских разлика, које су истина потенциране заблудама и страхом многих Хрвата, од неког посрбљавања Хрвата и Словенаца; као и још многим другим заблудама, међу којима је једна јако укорењена нарочито код Срба, да су ти менталитети непремостива препона духовном народном јединству.

Признајемо! И ти различити менталитети су један видан и осетан разлог, тешкоћама нашег народног „Препорода“. Али ми несмемо и у томе погледу остати неодлучни и стати пред тим, као и ни пред којом другом тешкоћом нашег унутрашњег националног и политичког препорода.

Зар није и у животу других народа све то већ једном било! Зар нам историја, психологија и све остале социјалне науке служе само зато, да их прочитамо и ничему да се не научимо из њих! А историја се и не ствара и не пише само у белим рукавицама и компромисима, већ се пише чврстом вољом, делима и безкомпромисно.

Зато, путем стварања наше нове националне идеологије уђимо у све кутове наше заједничке Отаџбине, куцнимо на свака врата, приступимо свакој души, и васпитајмо! Радимо интензивно и енергично, живом и писаном речју; радимо искрено и поштено; радимо без племенских и себичних претензија; без обзира на моментане и уске, племенске, партијске, верске, класне и личне интересе и видокруге.

Радимо у духу историјских факата пред које нас је ставила акција наших предака и наше прошлости.

Радимо онако како нам налаже велики историјски национални императив Карађорђевог и Милошевог почетка. Радимо са обзиром на захтеве новог времена, нових потреба и у духу нове еволуције нашег народа и државе. Али не напуштајмо духовну везу са линијом Карађорђе — Куманово — Кајмак-Чалан — Добро Поље.

Ка новој народној идеологији

Више немамо шта да кријемо. Истину треба уочити, гласно је констатовати и објавити ма колико да је горка, и на тој основи тражити јој лека у унутрашњој снази народа и државе.

Данас је познат факат да смо са нашим националним уједињем и проширењем наше Отаџбине, укрстили сфере својих интереса са свима својим суседима.

Исто тако данас је и сувише јасно, да на нашој државној територији не живи само чист наш елеменат, већ имамо и знатан број становника, који гравитирају другим политичким, националним, па чак и верским центрима, а не нашем националном и државном. Ранији завојевачи наше Отаџбине, у дугој борби противу нашег народа над којим су владали, на најсвирепије начине су уништавали наш народ, и доводили у наше крајеве стране елементе. Те тако зване националне мађине, ми смо наследили са многим нашим крајевима, кад смо их ујединили.

Поред тога, и међ самим нашим југословенским елементима има их који жале за Аустријом, за Бечом и Пештом; или теже, да се одвајају од наше народне заједнице; или неће ни то, али недозвољају својом негативном и деструктивном природом наше унутрашње сређивање и јачање.

То су факта и ми не смемо да се устручавамо пред том заиста „горком истином,“ само зато што је горка. Не погледамо ли тој истини право и мушки у очи, и не примимо ли борбу у правој боји ситуације, онакве какове нам се намећу — још ћемо дуго остати овако као до сада, туђе слуге у својој рођеној држави. И дуго ће нам владе и режими бити у рукама кужних остатака аустријанштине.

Зато се више не смемо устезати, већ у интересу истине морамо да свечано и јасно констатујемо: да на нашој државној територији постоје још увек две категорије грађана и то:

а) Присталице наше данашње уједињене државе, дакле грађани патриоте и присталице народног јединства свих Срба, Хрвата и Словенаца; и

б) Грађани, који несимпатишу нашу државу и који су на разне начине, свесно или несвесно, противу ње. То су добро познати разни анационални и антидржавни елементи, — у ствари, и то се мора смело и јавно констатовати, унутрашњи непријатељи нашег народног јединства и наше заједничке Отаџбине.

Све ово осећају и виде и наши грађани и цели спољашњи свет, за све ово знају и наше државне власти, све ово признају у почетку интимно, а сад и јавно и многи наши државници, министри и представници државних власти, али истовремено већ сви признају и то, да је само путем власти, нарочито због недовољног чиновничког кадра, који је делом и сам врло слабо одан народној и државној ствари, просто немогуће само путем државних власти, стати на пут тој новој подземној рушећој акцији.

И ето, због тога се и створило убеђење: да се, пред тим појавама државне власти показују недовољне и немоћне, да наше унутрашње прилике што пре консолидују и среде.

Ово не треба сматрати никако као неку увреду за државу и државне власти, као што неки то пропагирају из разних обзира, јер истина никад није увреда, већ је куражно ваља признати и настати да јој се нађе лека.

Нити икада саме власти могу дати довољно ауторитета себи и држави. Ово је и сувише јасно кад се има у виду, она дубока психолошка истина, да самом силом оружја се не постиже она права моћ и снага народна. Његова права снага се налази у заједничким интересима и заједничким убеђењима. Док се дакле у

нашем народу не спроведе оно право духовно јединство, дотле је опстанак тог народа увек остављен на милост и немилост разних случајности.

Одавде је јасна истина да: снагу, моћ и ауторитет држави имају да пруже њени организовани и свесни грађани, одакле она има да је и црпи и да је преноси на државне власти — своје органе; — који ће само на такав начин и моћи имати ону силу ауторитета, који им је тако потребан, да би власти могле бити праве власти, онакве какве их сваки искрени патриота и жели.

У суштини дакле, праву снагу државе чине њени свесни и добро организовани грађани, који имају јасно оцртану народну идеологију, т.ј. један заједнички виши духовни живот, са јасно одређеним циљевима, којима је управљена сва државна и приватна иницијатива, цео дакле званични и приватни живот народни. Код нас су настала таква времена да сваки родољубиви наш грађанин треба да устане на браник државе, народа и Отаџбине, и то за сада, не више пушком, бомбом и бајонетом, већ у првоме реду свесно вршећи своје грађанске дужности.

Зато је потребно, да за ове дане јасно изразимо своју нову народну и државну идеологију.

Ми смо све до 1918. год. до уједињења имали јасно оцртану народну идеологију; и масе нашег народа живеле су и умирале за њу. Она је гласила „ослобођење и уједињење“.

Од 1918. год. наше масе су у том погледу остале неоријентиране; од тада се у томе погледу лута без једне опште и јасне звезде водиље. — Да; од постигнутог „ослобођења и уједињења“, нико нам није отворено рекао: које су наше нове патриотске дужности; каква треба да буде ова наша нова држава; шта сад ми као народ хоћемо, и у чему, и у коме правцу треба да тежимо и радимо.

А те наше народне масе не могу живети без тог вишег духовног живота, без наше нове националне идеологије.

Целокупна наша нација тражи нову моралну идеју — нову звезду водиљу — нови национални идеал, јер свака нова и велика историјска епоха, тражи и нарочити правац у васпитању народа.

Нашим народним масама је све то за сад неприступачно, јер их нико у томе и не поучава и не упућује.

Одавде се врло јасно и очигледно истиче потреба једне нове националне оријентације, која се може спровести само путем једне више патриотске организације. А код нас су до сада те наше народне масе упућиване само на раздор и на службу племенским и партијским интересима.

Наши непријатељи међутим су организовани, и они имају у односу на нашу државу, своју јасно израђену идеологију, — а та је: слабљење наше државе на тај начин, што јој се неће дозволити да се у унутрашњем своме животу још за дуги низ година среди.

И ми можемо с болом констатовати да су ти наши и унутрашњи и спољни непријатељи и удружени и делају и раде организовано, и врло озбиљно. И од непријатељски расположених струја, држава, покрета, и елемената, ми имамо противу наше државе и њеног снажења ове пропаганде, ириденде, струје, и организације, које делају разорно и противу нас и на нашој територији и у иностранству:

1. Бугарску;
2. Турску;
3. Албанску;
4. Грчку;
5. Италијанску;
6. Хабсбуршку;
7. Маџарску;
8. Немачку;
9. Румунску;
10. Католичку;
11. Муслиманску } клерикалне;
12. Комунистичко-бољшевичку; и
13. Сепаратизам (хрватски, словеначки, муслимански).
14. Аустријанштину, неморал и корупцију.

И пред свим тим организованим акцијама спољних и унутрашњих непријатеља, наше јавно мњење лута, а наш народ најчешће је остављен сам себи, без довољне оријентације и јасно опредељеног циља. — Он види да се на све стране запиње и ради противу његове рођене државе, на својим леђима осећа силну корупцију, скупоћу живота и пад валуте; види да су се заборавили ратници и ратни инвалиди; види да се заборавила просута крв и херојска дела; види да је забушант и ратни бегунац, кукавица и јунак једно исто; види да се морал згазио и немилосрдно бацио на улицу, где су га покварени пролазници још и поплјували...

Види народ силну жељу за олаким и брзим богаћењем и несавесност многих чиновника и многих адвоката; види и осећа сву жестину распламтелих племенских и партијских страсти и жестоку међусобну мржњу вођа наших племенских, верских и политичких странака, које су то пренеле и у сами народ... Види

народ сву слабост државне администрације и неспособност чиновника..., и све што не ваља у нашој унутрашњој политици; — и баш и они патриотски елементи, који љубе своју Отаџбину и ради су жртвовати све за њу, — баш и ти елементи, кад виде шта се све ради од стране спољних и унутрашњих непријатеља наше државе, и од стране нас самих и наших управљача постају збуњени и незадовољни, а пред извесним неделима и антидржавних елемената, као и извесних представника и самих државних власти, а која остају некажњена, наш патриотски део народа постаје резигниран и забринуту шапће: Шта ли ће из свега овога изаћи?

А интелектуалци наши, — они дакле, који би требали да силазе у тај свој народ и да га упућују у националном, патриотском и државотворном правцу, да га култивирају и просвећују, да га морално подижу и грађански васпитају, ти у место свега тога, — и кад силом околности и дођу у додир са народом, — у већини случајева, дођу само зато, да унесу нову забуну, и да га трују племенским, верским и партијским интригама, и да га најразноврсније начине корумпирају.

У овој великој историјској епохи, која можда собом не значи још дефинитиван мир, већ само можда другу фазу велике светске револуције — коју ми називамо „светским ратом“, и то фазу у којој се води подземна борба између побеђених и победилаца, као и борба између бољшевика и не бољшевика, борба опаснија још од оне јавне и отворене, — у тој ето епохи наш народ, који је патриотски расположен према ратом новоствореној ситуацији и који ватрено љуби своју државу и Отаџбину, и жели да се ова наша држава по сваку цену одржи, оснажи и унапреди, тај део нашег народа остављен је без правих и чистих народних и државотворних вођа и без оријентације. И зар је онда чудо, што се баш тај део нашег народа и збуњено и преплашено пита: Шта је ово настало? докле ће нама владати људи из којих још и данас бије аустријанштина, и — језуите? и докле Турци? Докле овако може трајати, и чему све ово води!

Ево нам дакле најглавнијих разлога због којих нам је потребна што пре, једна, што јача и што моћнија патриотска организација, која ће под своје моћно окриље примити и пригрлити сваког оног грађанина наше државе, који искрено и одано воли ову нашу проширену Отаџбину, и хоће да јој предано служи.

Варају се, страховито се варају они, који се и данас још цивички смеју у брк патриотским покретима и мисле да је патриотизам после светског рата завршио своје. Варају се они, који под

реалном политиком сматрају само ону политику која базира само на демагогији и ласкању потребама трбуха и цепа човечијег.

И човек као појединац хоће да живи и другим вишим животом, животом духовним; а народи, — они не могу ни постојати без тог вишег духовног живота.

Само су осећања и веровања водили народе кроз историју.

Тешко ономе народу, ко не гаји и не развија племените патриотске осећаје, већ дозвољава да га заблудели људи и демагози вуку само по блату ништавних дневних потреба, безначајних спорова и сплетака. А још тежа судбина предстоји ономе народу, који дозволи да се ма ко баца блатом на његову прошлост и да презире његове милијоните кржаве жртве, и столетне борбе и ратове.

Увиђајући преку потребу за једним јасно обележеним и вишим народним животом, наш народ, пресићен досадање демагогије, као и племенских, партијских и верских подвојености и заострености, и овог неодређеног лутања, најискреније жели да солидним и новим путевима буде вођен ка новим циљевима, а према новим потребама, које су нам нови дани и нове ситуације донеле.

Зато наш народ, увиђајући ову потребу, још лута и тражи те нове путеве и нову звезду водиљу.

Раширених руку, жељно тражи и чека наш народ те нове дане у којима ће се његове искрене жеље и чути и разумети, и обрадити, и почети примењивати у дело.

Наше народне масе још лутају и траже један јасан програм за којим ће поћи као за својом новом народном и државном идеологијом.

А прва и најглавнија тачка те наше нове народне и државне идеологије треба да гласи: „Ред и мир, сигурност и поредак, културни, привредни и економски напредак, народно јединство и слобода свих исправних грађана у нашој проширеној и ослобођеној Отаџбини, у границама, које је наша храбра Војска кроз кржаве ратове победоносно повукла.“

Нова мисија Народне Одбране

У овим данима пуним послератне нервозе, у данима, у нас, више но икада разбукталих страсти, многи, можда чак и излишно, али у сваком случају силно огорчени сукоби партијских, племенских и личних интереса, одјекују и много више и јаче и кроз наше широке масе.

И ти, често пута, и са националног и са државотворног становишта неоправдани сукоби, и довели су до тог степена подељености и међусобне омразе, да се зла крв посејала чак и у најшире слојеве онога дела нашег народа, који треба да представља баш кичму наше државе.

Многе појаве, поникле из ове овако већ неразумљиве братске закрвљености, бацају данас у велику бригу сваког озбиљног и родољубивог грађанина наше државе; а у народу се осећа лутање и колебање.

Да све то води слабљењу поверења у државу и у њену бољу и срећнију будућност, и код самих наших грађана, а и у иностранству, — и сувише је јасна ствар.

А како би другаче и могло бити кад народ осећа да се све више колеба чак и застава Карађорђевог дела, као и наша застава са Куманова и Кајмак-Чалана, пред моћном акцијом црне Интернационале, пред пророковим зеленим барјаком, и подераном заставом црно-жуте аустријанштине.

Али исто тако постоји, и све се очитује испољава, још и једна симпатична појава, која се јавља као спонтана и природна реакција на ону прву. А то је, да се данас са свих страна прижељкује једна снажна, изнадпартијска и изнадплеменска, државотворна и умирујућа акција, која би поново дигла заставу нашег историјског пута, и која би енергично настојала да сталожава ове партизанством затроване и умаласане духове нашег народа.

Доведене, разбукталим племенским и партијским страстима до такве међусобне омразе, да се навештавају чак и физички сукоби, можда чак и већих размера, наше народне масе осећају сву трагичност факта: да та омраза прети да међусобно закрви и ослаби баш оне елементе, који су у суштини до ових дана били најлепша гаранција саме наше државе и народне идеологије.

И народни инстинкт сам собом тражи излаза из ове мучне и несносне ситуације. И прижељкујући једну нову, здраву и енергичну акцију за расправљање појмова и за примиривање духовна и распламтелих страсти, нада се да ће га Народна Одбрана одбрани и од те немани, и од тог новог али опасног и тајанственог непријатеља.

Данас је код великог броја грађана овладао мишљење, да је Народна Одбрана једина способна и ауторитативна установа, која има и дужност: да што пре узме иницијативу и за ову борбу за враћање на историјску стазу, и за благотворну и умирујућу

акцију, ради спречавања проливања братске крви. И већ се чује глас родољуба, и већ наш народ довикује:

„Народна Одбрано!“

„Ти несмеш да дозволиш до краја скретање са оне вечне стазе историјског континуитета, коме је почетак у великој револуцији Шумадијских сељака под Карађорђем!“ Ти си позвана да примириш и ове заоштрене братске односе!

Цела наша историја, милијони грובה, и ми преживели ратници, и цели наш родољубиви народ и Отаџбина, очекује то од тебе, — Народна Одбрано!“

Иначе! — — — Куд погледам, свуд је тама!...

